

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

Jiří Kalous

**Problematika koncepce dobra v teorii spravedlnosti
Johna Rawlse**

**Problem of the conception of good in John Rawls's theory of
justice**

Praha 2014

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Jirsa, Ph.D.

Poděkování

Rád bych zde poděkoval doktoru Jakubu Jirsovi za vedení této bakalářské práce, a to především za jeho trpělivost s zpočátku ne příliš zodpovědným studentem, dále pak Matěji Cibíkovi za cenné připomínky k problematice ještě před započatím psaní i během něho, a konečně Veronice Řepové za pomoc s formální úpravou práce, jazykovou korekturu a především za neutuchající podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11.8.2014

.....

Jiří Kalous

Abstrakt

Teorie spravedlnosti Johna Rawlse je jednou z nevlivnějších knih politické filosofie týkajících se distributivní spravedlnosti, které byly v dvacátém století napsány, a jako taková vyvolala řadu kritických reakcí. Mezi jejími problematickými aspekty zaujímá význačné místo Rawlsovo pojetí dobra, které je klíčové pro přijetí celé teorie spravedlnosti jako slušnosti. Jedním z filosofů, kteří na tuto možnou kontroverzi poukázali, byl i Thomas Nagel. Tato práce kriticky hodnotí Nagelovu argumentaci a zkoumá, nakolik je jeho kritika Rawlse oprávněná.

Klíčová slova

Rawls, spravedlnost, Nagel, dobro, politická filosofie.

Abstract

A Theory of Justice written by John Rawls is one of the most influential books concerning distributive justice which were written in political philosophy during the twentieth century and as such it has raised a lot of critical reactions since its publication. Conception of the good held by Rawls, which is crucial for accepting the whole theory of justice as fairness, has a prominent position among disputable places of the theory. Thomas Nagel was one of the philosophers who pointed out this possible controversy. This thesis critically evaluates Nagel's argumentation and examines degree of its relevancy.

Keywords

Rawls, justice, Nage, good, political philosophy.

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Představení teorie spravedlnosti jako slušnosti	10
2.1	Předmět teorie spravedlnosti	10
2.1.1	Společnost, kooperace a střet zájmů	10
2.1.2	Kontext spravedlnosti – podmínky kooperace.....	11
2.1.3	Pojem a pojetí	12
2.1.4	Další žádoucí vlastnosti koncepcí spravedlnosti	12
2.1.5	Vymezení předmětu společenské spravedlnosti	13
2.1.6	Omezení dalšího zkoumání.....	14
2.1.7	Obecná a speciální teorie spravedlnosti.....	15
2.2	Hlavní myšlenka teorie spravedlnosti	15
2.3	Principy spravedlnosti	17
2.3.1	Výsledek hlasování v původním stavu	17
2.3.2	Formulace principů spravedlnosti a pravidel priority.....	18
2.3.3	Primární statky	19
2.3.4	Lexikální uspořádání a problém priority	19
2.3.5	Odůvodnění konečné formulace druhého principu.....	20
2.4	Původní stav	22
2.4.1	Účel původního stavu	22
2.4.2	Proces výběru principů spravedlnosti	23
2.4.3	Omezení principů spravedlnosti	24
2.4.4	Omezení smluvních stran.....	24
2.4.5	Celkové shrnutí podmínek původního stavu	26
2.5	Ospravedlnění principů na základě původního stavu.....	26
2.5.1	Pravidlo maximin.....	26
2.5.2	Zátěž závazku, význam stability a vzájemného respektu	27

2.5.3	Význam dodatečných požadavků na koncepci spravedlnosti	28
2.6	Reflektovaná rovnováha.....	29
2.7	Rawlsova koncepcie dobra.....	30
2.7.1	Priorita práva před dobrem	30
2.7.2	Dvoustupňová teorie dobra.....	31
2.7.3	Dobro jako racionalita	32
2.7.4	Racionální životní plán	33
2.7.5	Výběr racionálního životního plánu – dobře uvážená racionalita	35
2.7.6	Úplná teorie dobra	36
2.7.7	Shrnutí Rawlsova pojetí pojmu dobra	37
3	Kritika	39
3.1	Hlavní směry kritiky	39
3.1.1	Kritika interpretace počáteční situace a procedury výběru principů	40
3.1.2	Kritika přijatých principů.....	41
3.1.3	Kritika obsažená v této práci	42
3.2	Nagelova kritika Rawlsova upřednostnění liberalismu.....	42
3.2.1	Rawlsovy důvody pro závaznost hlasování v původním stavu	42
3.2.2	Spor o účel závoje nevědomosti a rozsah jeho působnosti.....	43
3.2.3	Speciální postavení znalosti koncepce dobra u smluvních stran	45
3.2.4	Ideologické podmínění Rawlsovy teorie	45
4	Kritická reflexe Nagelových námitek	48
4.1	Rawlsovo pojetí teorie.....	48
4.1.1	Vyjasnění pojmu ideální teorie	48
4.1.2	Nedostatečnost všech teorií	48
4.1.3	Problémy spjaté s tímto přístupem.....	49
4.1.4	Ohrožení relevance Nagelovy kritiky	49
4.2	Ideologický základ teorie spravedlnosti jako slušnosti.....	50

4.2.1	Politické podmínění teorií spravedlnosti	50
4.2.1	Podmíněnost dobře uvážených soudů.....	51
4.3	Několik slov k Nagelově kritice.....	52
5	Závěr	53
6	Bibliografie	54

1 Úvod

John Rawls byl jedním z nejvýznamnějších amerických politických filosofů druhé poloviny 20. století. V podstatě celé jeho životní dílo je zasvěceno různým problémům politické filosofie, ke kterým přistupoval z liberální pozice, obhajobě této pozice a její aplikace na jednotlivé úrovně mezilidských vztahů. Kniha *Political Liberalism* (1993) je věnována řešení otázky, jak je možné zajistit, aby lidé žijící v hodnotově a názorově pluralitní společnosti přijali jednotné zákony, a za jakých podmínek je možné aplikaci těchto zákonů vynutit silou. *The Law Of Peoples* (1999) pak nabízí koncepci uspořádání vztahů na mezistátní úrovni. Vedle těchto dvou témat je Rawlsovým hlavním životním projektem snaha nalézt uspokojivou koncepci spravedlnosti; hledání odpovědi na tuto otázku je obsahem *A Theory of Justice* (1971)¹ a *Justice as Fairness* (2001).

Na pozadí Rawlsova projektu spravedlnosti jako slušnosti² stojí minimálně dvě intence. Na kolbišti politické filosofie se často střetávají požadavky dvou důležitých idejí: svobody³ (*liberty*) a rovnosti⁴ (*equality*). Podle Rawlse, na rozdíl od socialistických kritiků liberální demokracie a konzervativních kritiků sociálního státu, nestojí nároky spojené s těmito dvěma idejemi proti sobě; jejich předpokládaný konflikt je pouze zdánlivý. Spíše tedy, než o nějakou formu vážení a případného smíření protichůdných stanovisek, jde v spravedlnosti jako slušnosti o jejich vzájemnou integraci.

Druhým cílem, který Rawls sleduje, je vytvoření dostatečně masivní teoretické konstrukce, která by mohla oponovat utilitaristickému myšlení, jež podle Rawlse v jeho

---

¹ Kniha shrnuje a rozvíjí Rawlsovy myšlenky, které se objevily v těchto člancích: *Justice as Fairness* (1958); *Constitutional Liberty* (1963); *The Sense of Justice* (1963); *Civil Disobedience* (1966); *Distributive Justice* (1967); *Distributive Justice: Some Addenda* (1968). Obsah knihy byl revidován pro první překlady do cizích jazyků v roce 1975, přepracovaná anglická verze vyšla v roce 1999. Tato práce pracuje právě s tímto revidovaným vydáním.

² Tradiční český překlad anglického originálu „justice as fairness“, který je traktován od překladu Karla Berky (Rawls, 1995). Ačkoliv „slušnost“ nevystihuje podstatu originálního termínu tak přesně jako např. „férovost“ a má nežádoucí konotace, ze systematických důvodů je u tohoto i ostatních technických termínů v této práci použit tento tradiční český překlad. Berkův překlad celé knihy ostatně není zcela přesný a vyskytuje se v něm řada vážných obsahových chyb. Z tohoto důvodu od Berky přebírám jen překlady hlavních termínů, ostatní překlady jsou mé vlastní a jsou vždy doloženy anglickým originálem v příslušných poznámkách pod čarou.

³ Obecný popis nějaké svobody má tuto formu: „*this or that person (or persons) is free (or not free) from this or that constraint (or set of constraints) to do (or not to do) so and so*“ (Rawls, 1999 p. 177). Kromě samotného povolení činnosti nějakému jednotlivci musí být také právně zajištěno, aby mu vláda či jiné osoby nekladly v této činnosti žádné překážky. Podrobněji k pojmu svobody viz *A Theory of Justice* §32.

⁴ Rovnosti a jejímu zdůvodňování se Rawls věnuje především v závěru knihy, viz např.: *A Theory of Justice* §77.

době (minimálně v západní politicko-filosofické tradici) převládalo. Rawls si myslí, že tento stav převahy je způsoben především tím, že zatímco morální úvahy většiny utilitaristických autorů jsou tvořeny na pozadí rozsáhlejšího teoretického myšlení zahrnujícího i socioekonomické analýzy a na nich postavené teorie, filosofická polemika vedená proti nim nemá tak rozsáhlé a přesvědčivé pozadí. Rawls chce tento neuspokojivý stav napravit přepracováním tradiční teorie společenské smlouvy: „Pokusil jsem se o vytvoření obecnější a více abstraktní teorii společenské smlouvy tak, jak byla představena Lockem, Rousseauem a Kantem“⁵.

Cílem této práce je kriticky zhodnotit jednu z možných kritik teorie spravedlnosti jako slušnosti. Nejprve je v druhé kapitole s dostatečnou přesností podán korektní nástin základního rozvrhu Rawlsovy teorie spravedlnosti jako slušnosti, posléze je představena v třetí kapitole kritika, jejímž autorem je Thomas Nagel, spočívající v odhalení inkoherece části Rawlova metodologického aparátu; její ústřední myšlenkou je hypotéza, že ačkoliv Rawls ponechává v původním stavu za závojem nevědomosti koncepcie dobra jednotlivých reprezentantů, sám na metarovině favorizuje liberální koncepci dobra. Čtvrtá kapitola má za cíl zhodnotit toto Nagelovo úsilí a prozkoumat, nakolik jeho kritika může být považována za relevantní a dostatečně silnou k odmítnutí Rawlova konceptu spravedlnosti. Stručný závěr je věnován nastínění možného dalšího směru zkoumání a subjektivnímu zhodnocení celého sporu.

---

⁵ „What I have attempted to do is to generalize and carry to a higher order of abstraction the traditional theory of the social contract as represented by Locke, Rousseau, and Kant“ (Rawls, 1999 p. xviii).

2 Představení teorie spravedlnosti jako slušnosti⁶

Cílem této kapitoly je srozumitelně shrnout hlavní body teorie spravedlnosti jako slušnosti, aniž by došlo k jejímu zjednodušení nebo desinterpretaci⁷.

2.1 Předmět teorie spravedlnosti

Tvrdit, že je něco spravedlivé, můžeme o velkém množství věcí. Je třeba si vyjasnit, že Rawlse zajímá pouze jeden z těchto možných předmětů našich úvah, a to společenská spravedlnost, tedy snaha o nalezení spravedlivého uspořádání společnosti; její hlavní domény jsou politická a ekonomická (distributivní) spravedlnost. Před samotným představením teorie spravedlnosti bude vhodné nejprve osvětlit některé z termínů, které budou dále používány.

2.1.1 Společnost, kooperace a střet zájmů

Při definici společnosti si Rawls pomáhá platónskou myšlenkou o společnosti⁸: spolupráce mezi občany může pro všechny zajistit lepší život, než v situaci, kdy by byl každý odkázán na sebe⁹; zároveň je ale každý občan samostatnou jednotkou s vlastními

---

⁶ Pokud není uvedeno výslovně jinak, termínem „teorie spravedlnosti“ se v rámci této kapitoly dále rozumí Rawlsova koncepce spravedlnosti jako slušnosti, nikoliv nějaká obecná teorie spravedlnosti.

⁷ *A Theory of Justice* je jako kniha rozdělena do tří částí; ačkoliv je hlavní myšlenka ve stručných obrysech představena především v první části a ve zbývajících dvou se probírají spíše navazující témata (například způsob aplikace principů spravedlnosti v nějakém konkrétním státním zřízení), objevují se zde důležitá upřesnění hlavní myšlenky. V úsilí dojít k uspokojivému vyvážení snah o stručnost a zároveň přesnost, je v rámci této kapitoly shrnuta především první část knihy s tím, že podstatné dodatky z pozdějších částí knihy jsou doplněny formou poznámek pod čarou. Vzhledem k tomu, že to pro další směřování této práce není podstatné, nevěnoval jsem prostor ani pro Rawlse jinak poměrně zásadní kritice utilitarismu, která se prolíná celou knihou. Kromě mnoha odboček v jednotlivých paragrafech lze pro nastínění hlavních bodů této kritiky doporučit zejména: *A Theory of Justice* §5 a dále §§27-30.

⁸ Společnost Rawls definuje jako „*more or less self-sufficient association of persons who in their relations to one another recognize certain rules of conduct as binding and who for the most part act in accordance with them*“ (Rawls, 1999 p. 4); dobře uspořádaná společnost pak navíc musí kromě svého zaměření na přispívání k blahu svých členů být regulována veřejným pojetím spravedlnosti, což obnáší dvě podmínky: „(1) *everyone accepts and knows that the others accept the same principles of justice, and* (2) *the basic social institutions generally satisfy and are generally known to satisfy these principles*“ (Rawls, 1999 p. 4). S tím souvisí fakt, že „*well-ordered society affirms the autonomy of persons and encourages the objectivity of their considered judgments of justice*“ (Rawls, 1999 p. 456). Takto uspořádaná společnost je také obvykle stabilní – setrvává v čase (Rawls, 1999 p. 398). Riziko pro takto dobře uspořádanou společnost je ve dvou tendencích: sobeckosti a neochotě se podílet na dodržování pravidel, pokud je druzí také nedodržují (Rawls, 1999 p. 295).

⁹ Později je tento lehce redukcionistický pohled na věc doplněn myšlenkou, kterou Rawls formuluje za pomoci myšlenek W. von Humboldta. Inklinace ke společenskosti není vyčerpateľná pouhou myšlenkou soukromé společnosti, jak ji nacházíme právě třeba u Platóna (Ústava, 369-372) nebo u Hegela (Filosofie práva §§182-187); na tyto pasáže z Platóna a Hegela odkazuje přímo Rawls v poznámce pod čarou č.3 kapitoly IX (Rawls, 1999 p. 457). Pro Rawlse je kromě instrumentálních účinků společnosti (ekonomické

zájmy, které chce často prosazovat na úkor ostatních – při dělení výsledků kooperace dává každý přednost většímu podílu před menším: „Je zde jednota zájmů vzhledem k tomu, že společenská spolupráce umožňuje každému lepší život, než by každý mohl mít, pokud by byl odkázán jen sám na sebe. Je zde konflikt zájmů, protože lidé nejsou lhostejní k tomu, jak jsou přínosy jejich spolupráce rozdělovány, protože každý z nich vzhledem ke sledování svých cílů upřednostňuje větší před menším podílem“¹⁰.

Pro rozřešení konfliktu mezi touto identitou zájmů (vzájemná kooperace) a jejich diferencí je třeba nějaké nezávislé měřítko, kterým jsou právě principy společenské spravedlnosti – ty zajišťují způsob, jak „přiradit práva a povinnosti v základních společenských institucích a jak určit přiměřené rozdělení přínosů a zátěží společenské spolupráce“¹¹. Ačkoliv členové společnosti nepřestávají vznášet své požadavky, které mohou být v očích druhých irelevantní a nemístné, díky veřejně známým principům společenské spravedlnosti existuje jimi uznané vodítko, jak tyto nároky posuzovat.

2.1.2 Kontext spravedlnosti – podmínky kooperace

Kromě toho je potřeba zdůraznit i rámcové podmínky, které jako kontext spravedlnosti tuto lidskou kooperaci činí možnou a nutnou. Jsou zde objektivní okolnosti: jedinci spolu musí žít ve stejné době a ve stejné geografické oblasti a musí mít přibližně stejné psychické a fyzické mohutnosti (nesmí se zde vyskytovat superiorní jedinci, kteří by ostatní přirozeně ovládali). Také musí panovat stav určitého nedostatku – v situaci absolutního nadbytku by nebyla kooperace třeba, pokud by ale byly na druhou stranu životní podmínky příliš tvrdé, kooperace by se zhroutila. Subjektivními okolnostmi je fakt, že ačkoliv účastníci kooperace spolu sdílejí určité zájmy (díky čemuž je kooperace vůbec možná), mají nicméně i odlišné životní plány a neprojevují žádný zájem o zájmy jiných lidí. Kromě toho lidé mají omezené znalosti i kognitivní schopnosti. Kontext

---

a ty, které přispívají k rozvoji jednotlivce) důležitá i představa, že pospolitost by měla v ideálním případě ústít do stavu, kdy každý člen společnosti rozvíjí svůj vlastní racionální životní plán (viz třetí kapitola této práce) v souladu s podobnými plány ostatních jednotlivců a navzájem se z nich a jejich výsledků těší jako z částí určitého historicky a geograficky komplexního výkonu celého lidstva (viz *A Theory of Justice* § 79).

¹⁰ „There is an identity of interests since social cooperation makes possible a better life for all than any would have if each were to try to live solely by his own efforts. There is a conflict of interests since men are not indifferent as to how the greater benefits produced by their collaboration are distributed, for in order to pursue their ends they each prefer a larger to a lesser share“ (Rawls, 1999 p. 109).

¹¹ „These principles are the principles of social justice: they provide a way of assigning rights and duties in the basic institutions of society and they define the appropriate distribution of the benefits and burdens of social cooperation“ (Rawls, 1999 p. 4).

spravedlnosti se tak objevuje „kdykoliv osoby uplatňují konkurující si nároky na rozdělení společenských zisků za podmínek mírného nedostatku“¹².

2.1.3 Pojem a pojetí

Při uvažování o principech spravedlnosti, které by měly řešit problémy nastíněné výše, přichází do hry rozdíl mezi pojmem a pojetím (konceptí)¹³. Ačkoliv se totiž lidé často shodnou na existenci nějakého pojmu (například spravedlnosti), už méně často dospějí i ke shodě ohledně toho, co by mělo být náplní tohoto pojmu (tedy jak tento pojem interpretovat – mít nějaké jeho pojetí); jinak řečeno, není problém v tom shodnout se, že existuje něco jako spravedlnost (nebo že by něco takového existovat mělo), problém je spíše v tom shodnout se na tom *co* je tato spravedlnost (nebo *co* by tato spravedlnost měla být). Lidé se pak mohou například shodnout jen na obecných, ale v zásadě nic neříkajících, definicích typu: „institute jsou spravedlivé tehdy, když nejsou dělány žádné arbitrární rozdíly mezi jednotlivými osobami při přiřazování jejich základních práv a povinností a když pravidla určují řádnou rovnováhu mezi vzájemně neslučitelnými nároky na zisky společenského života“¹⁴, protože vymezení významu termínu „arbitrární“ je plně v kompetenci jednotlivých koncepcí. Aby vůbec měly takovéto definatorické věty praktický dopad, je třeba alespoň částečné shody nad jejich interpretací (například ve výše uvedené definici je potřeba shodnout se na tom, co jsou ony arbitrární rozdíly)¹⁵.

2.1.4 Další žádoucí vlastnosti koncepcí spravedlnosti

Pro fungující lidskou komunitu však není jistá míra souladu mezi koncepcemi spravedlnosti jediným předpokladem; Rawls se domnívá, že dalšími takovými jsou například požadavky koordinace, efektivnosti a stability. Koncepce spravedlnosti tak nemůže být posuzována jen na základě její distributivní role, ale vždy i v jejích širších

---

¹² „The circumstances of justice obtain whenever persons put forward conflicting claims to the division of social advantages under conditions of moderate scarcity“ (Rawls, 1999 p. 110).

¹³ Rawls vysvětluje rozdíl mezi pojmem a pojetím spravedlnosti takto: „In these preliminary remarks I have distinguished the concept of justice as meaning a proper balance between competing claims from a conception of justice as a set of related principles for identifying the relevant considerations which determine this balance (...) The concept of justice I take to be defined, then, by the role of its principles in assigning rights and duties and in defining the appropriate division of social advantages. A conception of justice is an interpretation of this role“ (Rawls, 1999 p. 9).

¹⁴ „Institutions are just when no arbitrary distinctions are made between persons in the assigning of basic rights and duties and when the rules determine a proper balance between competing claims to the advantages of social life“ (Rawls, 1999 p. 5).

¹⁵ Rawlsův myšlenkový postup při řešení tohoto problému stručně shrnuje Norman Daniels: „we agree from the start that justice involves a fair system of cooperation, but we cannot agree substantively about what is fair. If we could determine what people would choose under fair conditions however, we would make progress“ (Daniels, 1989 p. xviii).

souvislostech. Platí tedy, že „za jinak stejných okolností je některá koncepce spravedlnosti upřednostnitelná před jinou, pokud jsou její širší dopady více žádoucí“¹⁶.

2.1.5 Vymezení předmětu společenské spravedlnosti

Co ale přesně obnáší pojem společenské spravedlnosti? Rawls sem nezahrnuje například spravedlnost aplikovanou v soudním řízení; primárním předmětem spravedlnosti je pro něj základní struktura společnosti (Rawls, 1999 p. 47)¹⁷. Aby však byla nějaká teorie práva úplná, je třeba k principům upravujícím základní strukturu přidat také principy pro jednotlivce¹⁸: princip slušnosti¹⁹ a přirozené povinnosti²⁰. Touto základní strukturou společnosti máme rozumět uspořádání hlavních politických a společenských institucí²¹ svobodné společnosti (například politické zřízení, právní systém, systém ekonomiky, ale i rodina etc.)²², přičemž tyto instituce distribuují hlavní práva a povinnosti, stejně jako výhody a zátěže společenského života. Jinde je tato základní struktura definována jako veřejný systém pravidel, který „určuje schéma činností vedoucí lidi k takovému společnému jednání, které míří k produkci většího

---

¹⁶ „It is still true that, other things equal, one conception of justice is preferable to another when its broader consequences are more desirable“ (Rawls, 1999 p. 6).

¹⁷Rawls výslovně tvrdí, že nebere v potaz pravidla pro uzavřené společnosti a jen v minimální míře mezinárodní společenství (Rawls, 1999 p. 7); toto téma je rozpracováno v *The Law of Peoples*. V rámci *A Theory of Justice* jsou Rawlsovy úvahy ohledně mezinárodního práva částečně nastíněny při řešení problému odepření poslušnosti z důvodů svědomí v §58.

¹⁸Tyto principy jsou postupně rozebrány v *A Theory of Justice* §§18 a 19.

¹⁹ Ten tvrdí, že je někdo zavázán chovat se v souladu s pravidly instituce, pokud je spravedlivá (i.e. splňuje oba principy spravedlnosti) a zároveň pokud dobrovolně akceptuje její výhody. Lidé, kteří kvůli výhodám zapojení do určité kooperativní činnosti, musí nějakým způsobem omezit svoji svobodu, jsou oprávněni požadovat tato omezení i po ostatních, kteří ze zapojení do této činnosti také čerpají výhody (Rawls, 1999 p. 96). K ospravedlnění tohoto principu a vyjasnění jeho vztahu k instituci slibu viz *A Theory of Justice* §52. První podmínka formulace principu zakládá možnost občanské neposlušnosti. Občanská neposlušnost jako jedna z částí teorie dílčí konformnosti je podrobněji zkoumána v §§53 a 55, podmínky jejího ospravedlnění v §57 a její role v §59. Vyjasnění vztahu mezi občanskou neposlušností a odepřením poslušnosti z důvodů svědomí je tématem v §§56 a 58.

²⁰ Ty se dělí na pozitivní (např.: pomáhat ostatním, neznamená-li to pro nás výraznou ztrátu) a na negativní (např.: neublížovat, nezabíjet). Tyto povinnosti se vztahují na všechny lidi bez ohledu na jejich dobrovolné činnosti a institucionální zařazení. Z hlediska teorie spravedlnosti je nejdůležitější přirozenou povinností povinnost podporovat a rozvíjet spravedlivé instituce, tedy přizpůsobit se jim a plnit v nich naši roli, pokud existují, nebo asistovat při jejich konstituci, pokud neexistují. Podrobněji viz *A Theory of Justice* §§51 a 19.

²¹ Instituce je „a public system of rules which defines offices and positions with their rights and duties, powers and immunities, and the like. These rules specify certain forms of action as permissible, others as forbidden; and they provide for certain penalties and defenses, and so on, when violations occur“ (Rawls, 1999 pp. 47-48). Spravedlivá a nespravedlivé jsou zejména realizace institucí – instituce jako abstrakt je spravedlivá, pokud by každá její realizace byla spravedlivá. Blíže viz *A Theory of Justice* §10.

²² Rawls výslovně trvá na odlišení principů spravedlnosti pro instituce a pro jednotlivce: „The principles of justice for institutions must not be confused with the principles which apply to individuals and their actions in particular circumstances. These two kinds of principles apply to different subjects and must be discussed separately“ (Rawls, 1999 p. 47).

množství blaha a přiřazuje každému jistý uznaný nárok na podíl na zisku²³. Tato struktura ovlivňuje nejen šance na úspěch, ale i samotné cíle a životní postoje: už z analýzy pojmu základní struktury je zřejmé, že jsou zde různé společenské pozice a že tyto pozice ovlivňují očekávání lidí, kteří je zastávají. Vzhledem k síle dopadu tohoto rozvrhu na život jednotlivce je potřeba dané uspořádání základní struktury ospravedlnit²⁴ - cílem je takové uspořádání základní struktury, které by bylo spravedlivé nejen po formální²⁵, ale především i po obsahové stránce. Koncepce spravedlnosti jako slušnosti chce nabídnout právě takovéto spravedlivé uspořádání základní struktury²⁶.

2.1.6 Omezení dalšího zkoumání

Rawls ve svém zkoumání klade dvoje omezení: jedno se týká předmětu – jde nám pouze o základní strukturu společnosti, druhé je metodologické. Další zkoumání se totiž týká jen těch principů spravedlnosti, které by usměřovaly dobře uspořádanou společnost²⁷. Pojetí spravedlnosti, které tímto zkoumáním získáme, nám poskytne určité měřítko, skrze které můžeme dále zkoumat distributivní procesy v rámci určité základní struktury. Podobně jako můžou být různé věci, nejen základní struktura, spravedlivé nebo nespravedlivé, tak i základní strukturu můžeme posuzovat skrze jiná hlediska, než

---

²³ „The basic structure is a public system of rules defining a scheme of activities that leads men to act together so as to produce a greater sum of benefits and assigns to each certain recognized claims to a share in the proceeds“ (Rawls, 1999 p. 74).

²⁴ Při hodnocení míry spravedlnosti základní struktury je také třeba mít na paměti vztah mezi pravidly institucí, institucemi a celou strukturou. Je například myslitelná situace, kdy budou všechny instituce spravedlivé (i.e. budou poskytovat ospravedlněná očekávání), ale základní struktura jako celek bude nespravedlivá, protože tato ospravedlněná očekávání budou inkompatibilní – nespravedlnost vznikne jako důsledek jejich spojení v jediný systém.

²⁵ Rawls nicméně uznává jako lepší společnost, jejíž základní struktura je sice nespravedlivá, ale její instituce uplatňují aplikace principů nestranně. Daleko nespravedlivější by byla společnost, ve které by se s již znevýhodněnými občany jednalo i v konkrétních případech ještě arbitrárně. Pro „řádné a nestranné“ („regular and impartial“) uplatnění zákonů preferuje pojem „řádnost“ před „formální spravedlnost“ (Rawls, 1999 p. 207). V jiných částech textu se nicméně k použití pojmu formální spravedlnosti vrací.

²⁶ Rawls se nicméně kromě tohoto cíle zabývá i aplikováním obou principů spravedlnosti v tzv. čtyřstupeňové posloupnosti. První stupeň je samotný původní stav a cílem je nalézt principy spravedlnosti, na druhé úrovni se řeší konstituce ústavy ve shodě s oběma principy, na třetí tvorbou konkrétních zákonů a konečně, otázkou čtvrtého stupně je konkrétní aplikace těchto zákonů. Směrem ke čtvrtému stupni získávají aktéři stále více informací zpět zpoza závoje nevědomosti. Viz *A Theory of Justice* §32. Zákony musí být také dostatečně jasně vymezené: vzhledem k tomu, že zákony vymezují hranice naší svobody, jsou za předpokladu vágních definic zákonů vágní i definice svobod. Ke vztahu zákonů a svobody viz *A Theory of Justice* §38.

²⁷ Rozlišování mezi ideální a neideální teorií je jednou z podstatných částí Rawlsovy metodologie. Při uvažování ideální teorie musíme uvažovat dva předpoklady: (a) všichni aktéři se dobrovolně a vědomě podrobují zvoleným pravidlům, ať už jsou jakákoliv, (b) ideální teorie předpokládá příznivé společenské podmínky (občané tedy například netrpí hladem). Podle Rawlse je jednodušší nalézt principy pro ideální teorii a posléze na jejím základě tvořit speciálnější koncepcie – tedy neideální teorie. Zde si strany kladou otázku, jaké principy by zvolily za méně šťastných podmínek. Neideální teorie má dvě odlišné části: zabývá se jednak principy, které zohledňují přirozená omezení a historické nahodilosti, v druhé řadě pak principy, podle nichž se máme vyrovnat s nespravedlností. K dělení teorie spravedlnosti na tyto dvě části viz *A Theory of Justice* §39.

je jen spravedlnost – například její efektivnost, liberálnost etc. Kompletní koncepce zahrnující všechny tyto aspekty se zve „společenský ideál“ a není redukovatelná jen na koncepci spravedlnosti, byť ta je jednou z nejdůležitějších položek.

2.1.7 Obecná a speciální teorie spravedlnosti

Je také nutné vyjasnit vztah mezi obecnou a speciální teorií spravedlnosti jako slušnosti. Obecná teorie spravedlnosti jako slušnosti požaduje, aby všechny primární společenské statky byly rovnoměrně rozděleny; mohou být nerovnoměrně rozděleny jenom tehdy, slouží-li to k prospěchu každého člověka. Na výměnu těchto statků nejsou kladena žádná omezení, a proto lze kompenzovat menší míry svobody většími sociálními výhodami. Speciální koncepce spravedlnosti jako slušnosti, která oba principy lexikálně uspořádává (s nutnou modifikací významu), zakazuje výměnu mezi základními svobodami a ekonomickými a sociálními výhodami. Rawls tento rozdíl využívá například při úvahách o možných omezeních svobody za účelem dosažení většího blahobytu celé společnosti. Podle něj je možné dočasně, pokud to vyžadují podmínky, obětovat některé ze svobod, pokud to povede k zvýšení úrovně blahobytu, tedy aplikovat obecnou teorii spravedlnosti. Při dosažení určité úrovně blahobytu už ale tato směna není možná a začne platit speciální teorie spravedlnosti.

2.2 Hlavní myšlenka teorie spravedlnosti

Už bylo řečeno, že Rawls chce, dle svých vlastních slov, navázat na myšlenkový výkon klasiků společenské smlouvy a vypracovat její abstraktnější a obecnější formu. To je potřeba chápat zejména v tom smyslu, že cílem smlouvy není nějaká specifická forma vlády, nebo že by se týkala nějaké konkrétní společnosti. Výsledkem této dohody mají být principy spravedlnosti pro základní strukturu společnosti; tyto principy jsou takové, které by „svobodné a racionální osoby starající se o další rozvoj svých zájmů přijali v nějaké původní situaci rovnosti jako určující základní podmínky jejich sdružování“²⁸. Vzhledem k tomu, že už také víme, že základní struktura společnosti skrze své instituce ovlivňuje podobu konkrétního chodu společnosti, jde v podstatě o to, že předmětem původní smlouvy je způsob, jakým se budou tvořit speciální pravidla a zákony. Rawlsův kontraktualismus je založen čistě na myšlenkovém konstruktu: nejde o

---

²⁸ „They are the principles that free and rational persons concerned to further their own interests would accept in an initial position of equality as defining the fundamental terms of their association“ (Rawls, 1999 p. 10).

rekonstrukci nějaké skutečné historické události, nebo modulaci nějaké možné budoucí; cílem je vytvoření hypotetické situace s jistými zvláštními charakteristikami. Mezi tyto charakteristiky patří, že „nikdo nezná své místo ve společnosti, třídní postavení nebo společenský status, ani nikdo neví nic o svém štěstí při rozdělení přirozených vloh a schopností, své inteligenci, síle a podobně. Dokonce budu předpokládat, že strany neví nic ani o svých koncepcích dobra nebo jejich speciálních psychologických sklonech“²⁹. Tato omezení Rawls konceptualizuje pomocí pojmu závoje nevědomosti (*veil of ignorance*). Díky těmto omezením jsou vyřazeny ty vlastnosti smluvních stran, které jsou z hlediska rozhodování o principech spravedlnosti arbitrární³⁰ (především charakteristiky vzniklé přírodními náhodami nebo společenskými nahodilostmi). Vzhledem k tomu, že nikdo neví, jaké charakteristiky by v reálném světě obdržel, nikdo nemůže lobbovat za zvýhodnění určitých členů nebo částí společnosti: „Nevědí, jak by různé možnosti ovlivnily jejich vlastní zájmy a jsou zavázáni hodnotit principy pouze na základě obecných úvah“³¹. Smluvní strany vystupují pouze jako „morální osoby, tedy racionální bytosti s vlastními cíly a schopné smyslu pro spravedlnost“³². Vzhledem k tomu, že nikdo není zvýhodněn ani znevýhodněn, jde o férovou (slušnou) situaci – proto název spravedlnost jako slušnost. Jsou zde však i další omezení: účastníci se chovají racionálně³³ a navzájem nezainteresovaně – nejen, že neprojevují zájem o zájmy

---

²⁹ „No one knows his place in society, his class position or social status, nor does any one know his fortune in the distribution of natural assets and abilities, his intelligence, strength, and the like. I shall even assume that the parties do not know their conceptions of the good or their special psychological propensities“ (Rawls, 1999 p. 11).

³⁰ Dlužno dodat, že v tomto ohledu nepanuje v rámci politické filosofie nějaký obecně přijímaný konsenzus; například Robert Nozick se domnívá, že schopnosti a zkušenosti patří nějaké osobě jako její fundamentální vlastnosti, bez ohledu na to, jestli se jejich držení může zdát z jistých úhlů pohledu nahodilé (Nozick, 1974).

³¹ „They do not know how the various alternatives will affect their own particular case and they are obliged to evaluate principles solely on the basis of general considerations“ (Rawls, 1999 p. 118).

³² „Individuals as moral persons, that is, as rational beings with their own ends and capable, I shall assume, of a sense of justice“ (Rawls, 1999 p. 11). Jak užitečně shrnuje Norman Daniels: „Position must be assessed by reference to the „moral powers“ ascribed by this ideal of persons. People are „equal“ in the sense that they all have a capacity to adopt and comply with a conception of justice. They are „free“ in the sense that they have the „moral power or capacity to form and revise conceptions of the good“ (Daniels, 1989 p. xv). Toto vymezení mravního subjektu jako bytosti s dvěma základními morálními schopnostmi (smyslem pro spravedlnost a představou dobra) je tematizováno např. v *A Theory of Justice* §§51 a 77. Povinnost prokazovat takto definovaným morálním subjektům úctu konstituuje povinnost vzájemného respektu (další z tzv. přirozených povinností).

³³ Zprvu je racionalita definována v užším smyslu dle ekonomické teorie jako přijetí nejefektivnějších prostředků k dosažení daných cílů. Později je toto pojetí lehce modifikované: racionální jedinci například nejsou zatíženi závidí, nedojímá je ani láska, ani nenávisť (Rawls, 1999 p. 125). V souvislosti se závidí, která je v *A Theory of Justice* systematicky zkoumána především v §§80 a 81, se objevuje i otázka studu a s ním spjatých emocí (podrobně viz *A Theory of Justice* §67). Dalším podstatným rysem racionality smluvních stran je jejich předpoklad, že dohoda jednou přijatá v původním stavu bude dodržována: smluvní strany jsou racionální mimo jiné i v tom smyslu, že neuzavřou žádnou dohodu, u níž by si nebyli jisti, zda jí budou moci dostát, nebo u které by to věděli jistě. Racionalita také hraje důležitou roli

druhých, ale i předpokládají, že jejich cíle mohou být protichůdné. Původnímu stavu bude později ještě věnována pozornost.

2.3 Principy spravedlnosti

„Teorie spravedlnosti může být rozdělena do dvou hlavních částí: (1) interpretaci původního stavu a formulování různých principů, které je zde možné zvolit, a (2) důvody zajišťující které z těchto principů by byly ve skutečnosti přijaty“³⁴. V této podkapitole jsou vyjasněny principy, které by byly podle Rawlse přijaty; důkladné vysvětlení původního stavu a některé z argumentů, které Rawls uvádí pro podpoření svých názorů, jsou tématy podkapitol následujících.

2.3.1 Výsledek hlasování v původním stavu

Hlavním úkolem koncepce spravedlnosti jako slušnosti je určení principů vztahující se na základní strukturu společnosti, které by byly v původním stavu a za použití závoje nevědomosti přijaty. První principy spravedlnosti jsou tedy předmětem nějaké původní dohody, která je vhodně vymezena počáteční situací. Jsou to takové principy, „které by racionální osoby zajímající se o prosazování jejich zájmů přijaly v této situaci rovnosti, aby se dohodli na základních podmínkách jejich sdružování“³⁵. Podle Rawlse by smluvní strany v původním stavu za závojem nevědomosti zvolily dva principy, přičemž druhý princip sestává z dvou menších pravidel. Z formulací těchto principů je zřejmá myšlenka, že sociální strukturu lze v základu rozdělit na dvě části a každý z principů přísluší jedné z nich: první se zabývá politickou sférou a definuje a zabezpečuje stejné občanské svobody³⁶, zatímco druhý princip upravuje sociální a ekonomické nerovnosti determinované společenskou strukturou³⁷.

---

v kombinaci se závojem nevědomosti: pokud nikdo nezná své budoucí postavení ve společnosti, návrh jakéhokoliv arbitrárního návrhu by byl nejen nespravedlivý, ale především iracionální.

³⁴ „The theory of justice may be divided into two main parts: (1) an interpretation of the initial situation and a formulation of the various principles available for choice there, and (2) an argument establishing which of these principles would in fact be adopted“ (Rawls, 1999 p. 47).

³⁵ „These principles are those which rational persons concerned to advance their interests would accept in this position of equality to settle the basic terms of their association“ (Rawls, 1999 p. 102).

³⁶ Jejichž výčet je následující: „political liberty (the right to vote and to hold public office) and freedom of speech and assembly; liberty of conscience and freedom of thought; freedom of the person, which includes freedom from psychological oppression and physical assault and dismemberment (integrity of the person); the right to hold personal property and freedom from arbitrary arrest and seizure as defined by the concept of the rule of law“ (Rawls, 1999 p. 53).

³⁷ Rawls nijak nepopírá, že distribuce primárních statků bude vždy nerovná – to samo o sobě je z hlediska spravedlnosti indiferentní; podstatné je, jak se s touto původní nerovnou distribucí společnost vyrovná:

2.3.2 Formulace principů spravedlnosti a pravidel priority

Rawls během svého výkladu formulaci obou principů zpřesňuje³⁸, nicméně jejich definitivní podoba vypadá takto:

- i) Každá osoba má mít stejné právo na nejrozsáhlejší celkový systém stejných základních svobod, který je slučitelný s obdobným systémem svobod pro všechny³⁹.
- ii) Sociální a ekonomické nerovnosti mají být tak uspořádány, aby byly:
  - a. k největšímu prospěchu nejméně zvýhodněných jedinců, za předpokladu konzistence s principem spravedlivého spoření⁴⁰, a
  - b. byly spjaty s úřady a pozicemi, které jsou přístupné všem za podmínek slušné rovnosti příležitostí pro všechny.

K těmto dvěma principům se později⁴¹ přidávají dvě pravidla priority: první pravidlo priority (priorita svobody)⁴² a druhé pravidlo priority (priorita spravedlnosti před efektivností a blahobytem)⁴³.

„the natural distribution is neither just nor unjust; nor is it unjust that persons are born into society at some particular position. These are simply natural facts. What is just and unjust is the way that institutions deal with these facts“ (Rawls, 1999 p. 87).

³⁸ První formulace se objevuje v *A Theory of Justice* §11, druhá formulace druhého principu v §13, konečná verze zde citovaná je uvedena v § 46: „(i) Each person is to have an equal right to the most extensive total system of equal basic liberties compatible with a similar system of liberty for all; (ii) Social and economic inequalities are to be arranged so that they are both: (a) to the greatest benefit of the least advantaged, consistent with the just savings principle, and (b) attached to offices and positions open to all under conditions of fair equality of opportunity“ (Rawls, 1999 p. 266). Reformulace prvního principu je v §39. Spolu s touto reformulací se zde také objevuje důležité pravidlo priority: „The principles of justice are to be ranked in lexical order and therefore liberty can be restricted only for the sake of liberty. There are two cases: (a) a less extensive liberty must strengthen the total system of liberty shared by all, and (b) a less than equal liberty must be acceptable to those citizens with the lesser liberty“ (Rawls, 1999 p. 220).

³⁹ Základní svobody je nutné uvažovat jako celek; nejsou-li jednotlivé svobody korigovány, mohou si vzájemně odporovat. Rawls také zavádí pojem hodnoty svobody, kterým řeší otázku toho, nakolik mohou lidé využívat svých stejných svobod. Všichni musí mít stejné svobody, ale je přípustné, aby hodnota svobod byla vyšší než hodnota svobod jiných, pokud to povede k zvětšení celkové hodnoty svobod. Viz *A Theory of Justice* §32.

⁴⁰ Dodatek o spravedlivém spoření je přidán v §46, jde o vyrovnání se s otázkou závazku budoucím generacím.

⁴¹ *A Theory of Justice* §46. Pravidlo priority je poprvé lehce odlišně formulováno v §39.

⁴² „The principles of justice are to be ranked in lexical order and therefore the basic liberties can be restricted only for the sake of liberty. There are two cases: (a) a less extensive liberty must strengthen the total system of liberties shared by all; (b) a less than equal liberty must be acceptable to those with the lesser liberty“ (Rawls, 1999 p. 266).

⁴³ „The second principle of justice is lexically prior to the principle of efficiency and to that of maximizing the sum of advantages; and fair opportunity is prior to the difference principle. There are two cases:(a) an inequality of opportunity must enhance the opportunities of those with the lesser opportunity; (b) an excessive rate of saving must on balance mitigate the burden of those bearing this hardship“ (Rawls, 1999 p. 266).

2.3.3 Primární statky

Pro interpretaci těchto principů je potřeba zavést pojem primárních statků, které se dělí na společenské⁴⁴ a přirozené⁴⁵. Zatímco přirozené primární statky jsou sice ovlivněny základní strukturou společnosti, ale nejsou jí bezprostředně kontrolovány, společenské statky jí zcela podléhají a jsou rozdělovány jejím prostřednictvím. Primární společenské statky jsou takové, kterých chce mít každý člověk raději více, než méně; jsou spjaty se základní strukturou společnosti a umožňují realizaci racionálních životních plánů, ať už jsou jejich cíle jakékoliv⁴⁶. V počátečním hypotetickém uspořádání jsou všechny primární společenské statky rovnoměrně uspořádány – každý má stejná práva a povinnosti a má stejný podíl na majetku; v tomto ohledu lze Rawlse považovat za egalitaristu. Oba principy nám říkají, že jakékoliv změny v tomto uspořádání mohou být považovány za spravedlivé jen za předpokladu, že se tímto tahem zároveň zlepší situace těch nejméně zvýhodněných⁴⁷.

2.3.4 Lexikální uspořádání a problém priority

Lexikální uspořádání⁴⁸ těchto principů zajišťuje, že větší sociální nebo ekonomický prospěch nemůže vykompenzovat porušení nebo omezení některé ze základních svobod některých, nebo všech občanů. Omezení svobod je pak možné jen v případě zájmu veřejného pořádku a bezpečí: „omezení svobody je ospravedlnitelné, jen pokud je to nezbytné pro svobodu samu, tedy k zabránění poškození svobody, které by bylo ještě

---

⁴⁴ Práva a svobody, moc a příležitosti, příjem a majetek, společenský základ sebeúcty.

⁴⁵ Zdraví, životní síla, inteligence, představitost.

⁴⁶ Rawls přebírá teorii dobra člověka, ve které je dobro vymezeno nejrozumnějším dlouhodobým životním plánem za relativně příznivých okolností. Člověk je šťastný tehdy, pokud se mu podaří tento plán naplnit – a právě k tomu jsou nezbytné primární statky. Viz *A Theory of Justice* §16 a zejména §63. Rawlsově teorii dobra je věnována podkapitola třetí kapitoly této práce.

⁴⁷ Rawls opakovaně zdůrazňuje, že se koncepce spravedlnosti jako slušnosti vztahuje na uspořádání základní struktury a rozhodně nejde o nějaký model distribuce konkrétních statků konkrétním jedincům, které můžeme identifikovat vlastními jmény. Pokud se principy zmiňují o lidech, odkazují na typické reprezentanty zaujímající různé pozice v rámci základní struktury. Podle Rawlse člověk zaujímá většinou dvě relevantní pozice: pozici stejných občanských práv a místo při rozdělování příjmu a majetku. První pozice je vymezena právy a svobodami požadovanými prvním principem a druhou částí druhého principu. Reprezentanti pro druhou pozici (posuzování sociálních a ekonomických nerovností) jsou pak definováni skrze jejich příjmy a majetky, u nichž se předpokládá korelace se sociálním postavením. Definice nejméně zvýhodněné skupiny je pak určena buď skrze výběr nějaké specifické sociální skupiny, kdy do nejméně zvýhodněné skupiny zahrneme všechny členy společnosti se stejnými příjmy a majetky, nebo ji založíme čistě relativně na příjmu a majetku, bez ohledu na sociální pozici – do skupiny pak budou patřit všichni, kteří mají méně než polovinu střední hodnoty příjmu a majetku. Rawls neposkytuje přímé vodítko k určení toho, který princip považuje za lepší (Rawls, 1999 p. 56).

⁴⁸ Korektní termín je „lexikografické“, Rawls ho nepoužívá pro údajnou krkolomnost. Lexikální je takové uspořádání principů, které říká, že „*principle does not come into play until those previous to it are either fully met or do not apply*“ (Rawls, 1999 p. 36).

horší⁴⁹; svoboda některých může být omezena jen proto, aby nebyla omezena základní svoboda všech, nikdy ne proto, aby se tímto omezením zvýšila svoboda některých⁵⁰. Lexikální uspořádání také pomáhá řešit problém priority⁵¹: k preferovanému uspořádání principů vedou ty samé důvody, jako k jejich zvolení. Principy, které byly navrženy, také eliminují situaci, která by nastala například u utilitarismu, v jehož rámci by další principy, uplatňované po principu užitku, nedávaly smysl. Ve spravedlnosti jako slušnosti je možné usilovat o naplnění druhého obou částí druhého principu i po plné saturaci toho prvního. Svoboda má absolutní přednost⁵².

2.3.5 Odůvodnění konečné formulace druhého principu

Abychom mohli dospět k této formulaci druhého principu, je třeba interpretovat⁵³ dva termíny, které se objevují v první formulaci obou částí druhého principu: „prospěch kohokoliv“ (původní formulace, která byla nahrazena „nejméně zvýhodněnými“) a „prospěch pro všechny“ (v původní formulaci chybí upřesnění, že pozice musí být otevřeny pro všechny za podmínek slušné rovnosti příležitostí). Každý z nich se dá interpretovat dvěma způsoby: formulace „prospěch kohokoliv“ se dá vyložit pomocí principu efektivnosti⁵⁴ nebo principu rozdílnosti⁵⁵, pojem „stejně přístupný“ se dá

---

⁴⁹ „The limitation of liberty is justified only when it is necessary for liberty itself, to prevent an invasion of freedom that would be still worse“ (Rawls, 1999 p. 188).

⁵⁰ K otázce omezování svobody a tolerantnosti viz *A Theory of Justice* §§34 a 35.

⁵¹ Problém priority je znám například z intuicionistických teorií, které mají dvě charakteristiky: „intuitionist theories, then, have two features: first, they consist of a plurality of first principles which may conflict to give contrary directives in particular types of cases; and second, they include no explicit method, no priority rules, for weighing these principles against one another: we are simply to strike a balance by intuition, by what seems to us most nearly right“ (Rawls, 1999 p. 30). Například známá teorie, založená na rozdílu sumy a užitku, obnáší dva principy. Za prvé jde o to maximalizovat užitek v rámci společnosti, za druhé pak o to tento užitek distribuovat mezi členy společnosti. Tato koncepce je intuicionistická, protože nám neposkytuje žádné vodítko k tomu, jak tyto dva principy balancovat: všechny body na indiferenční křivce, která představuje množinu všech možných (efektivních) uspořádání, jsou s oběma principy stejně dobře slučitelné – to, jakou váhu bychom principům přisuzovali, by bylo do velké míry ovlivněné především daným stavem, ve kterém bychom se měli rozhodovat. Intuicionismus problém priority popírá – tvrdí, že výsledek je dán naším bilancováním toho, co je nejspíše správné, založeném na našich intuicích a dalších determinantech (e.g. dosavadní společenská praxe). Navzdory spíše skeptickému pohledu na intuicionismus ho Rawls zcela nezavrhuje a naopak mu v určitých situacích přiznává podstatnou a důležitou roli.

⁵² Odůvodnění priority svobody se Rawls věnuje na více místech, zejména pak v *A Theory of Justice* §§39, 46 a v §82. V posledním jmenovaném využívá argument z lidské sebeucty.

⁵³ Tato interpretace je obsahem §12 v *A Theory of Justice*.

⁵⁴ Jde o aplikaci Paretova optima, známého z ekonomické teorie, na základní strukturu. Základní struktura je efektivní tehdy, nedá-li se toto rozdělení tak změnit, aby se vyhlídky některých lidí zlepšily, aniž by se zároveň zhoršily podmínky jiných. Stavů efektivního rozdělení je mnoho, a pokud do hry nepřibereme jiné kritérium (například nějaký princip spravedlnosti), nelze mezi nimi činit rozdíl. Viz *A Theory of Justice* §12.

⁵⁵ Princip rozdílnosti (*the difference principle*) vyjadřuje myšlenku, že společenský řád by neměl zajišťovat lepší vyhlídky lépe situovaných lidí, aniž by to zároveň nepřispívalo k většímu blahu (nej)hůře situovaných členů společnosti. Nerovnost v distribuci je tedy přípustná pouze tehdy, pokud by její

chápat jako buď založený na formálně postaveném stejném přístupu (životní dráhy jsou otevřeny schopným) nebo na snaze otevřít pozice skutečně všem – požadavek stejných slušných šancí. Za předpokladu, že první princip platí beze změny, tak ve všech případech získáme celkem čtyři možné interpretace:

- a) Systém přirozené svobody – kombinace principu efektivnosti a společenského systému, v němž jsou životní dráhy otevřeny schopným. Existuje zde formální rovnost šancí ve smyslu zákonného práva na přístup ke všem společenským pozicím. Tento systém nicméně umožňuje ovlivňování distribuce společenských statků faktory, které jsou z morálního hlediska arbitrární: existující stav rozdělení je kumulativním výsledkem distribuce přirozených statků (talenty a schopnosti), jejichž rozvinutí nebo nezrealizování bylo v průběhu doby ovlivňováno společenskými okolnostmi.
- b) Liberální interpretace – ponechává princip efektivnosti, ale požadavek otevřenosti životních drah talentovaným jedincům mění na požadavek slušné rovnosti příležitostí. Jinak řečeno, pro získání pozic by měly být rozhodující schopnosti a dovednosti, ne třídní původ. Ačkoliv je pro Rawlse tato koncepce více plausibilní než systém přirozené svobody, stále není spokojen. Je zde sice snaha odstranit vliv jedné arbitrární charakteristiky na stav přerozdělování, ale za prvé to není reálně možné (rozvíjení talentů a dovedností je závislé na společenských poměrech), a za druhé jsou to právě talenty a dovednosti, které jsou dalším arbitrárním zvýhodněním jistých členů společnosti (o zásluhách nelze mluvit ani o jednoho z druhů primárních statků).
- c) Koncepce přirozené aristokracie – zde je místo principu efektivnosti aplikován princip rozdílnosti, zatímco otevřenost pozic je stejná jako v systému přirozené

---

minimalizace znamenala zhoršení situace i těch, kteří jsou na tom už hůře. S principem rozdílnosti také souvisí pojmy zřetězení a skloubení. Zřetězení ve stručnosti znamená předpoklad, že zlepšení vyhlídek nejméně zvýhodněných, zajištěné skrze zlepšení vyhlídek pro nejvíce zvýhodněné,lepší vyhlídky i všech pozic mezi nimi (například pokud se díky zlepšení podmínek podnikatelůmlepší podmínky nekvalifikovaným dělníkům, lze předpokládat zlepšení podmínek i kvalifikovaným). Skloubení pak znamená, že změny vyhlídek reprezentantů jednotlivých sociálních skupin jsou vzájemně spojené - ke skloubení by pak nedošlo například tehdy, kdy by se zlepšily podmínky kvalifikovaným, ale už ne nekvalifikovaným dělníkům (Viz *A Theory of Justice* §13). Princip rozdílnosti se shoduje s tzv. vyrovnávacím principem v tom ohledu, že nikdo není hoden svých větších přirozených schopností ani nezasluhuje příznivější startovací pozice ve společnosti; oproti vyrovnávacímu principu se je však nesnaží eliminovat, ale transformovat tak, aby tyto nahodilosti byly k prospěchu nejhůře situovaných. Princip rozdílnosti také konkretizuje ideál bratrství: nechtěli bychom mít větší výhody, pokud by to nebylo k prospěchu jiných, méně dobře situovaných lidí. Příkladem aplikace ideálu bratrství pak je ideální rodina, kde si jednotliví členové nepřejí mít více, pokud by to nesloužilo zájmům ostatních členů – princip maximalizace sumy užítku je zde odmítnut (viz *A Theory of Justice* §17).

svobody – pozice jsou tedy otevřeny těm schopným. Výhody od přírody schopnějších lidí jsou omezeny jen na ty, které zvětšují blaho těch nejméně zvýhodněných – jde o jistou obměnu myšlenek *noblesse oblige*.

- d) Demokratická rovnost – demokratická interpretace vznikne spojením principu slušné rovnosti a principu rozdílnosti. Právě na základě této interpretace je reformulován druhý princip.

2.4 Původní stav

Původní stav⁵⁶ je přiměřené počáteční status quo, které svou charakteristikou zaručuje, že principy, které jsou v něm přijaty, jsou slušné.

2.4.1 Účel původního stavu

Všichni účastníci smluvního jednání jsou pak stejnými morálními subjekty a výsledek není ovlivněn nerovnostmi, které jsou z hlediska smluvního jednání arbitrární (tedy arbitrární distribucí primárních statků). Díky tomu může teorie spravedlnosti jako slušnosti od počátku využít myšlenku čisté procedurální spravedlnosti – ať už budou výsledky smluvního jednání jakékoliv, budou spravedlivé, protože se k nim dospěje spravedlivou procedurou⁵⁷. Myšlenkový experiment v podobě původního stavu je tedy instrumentem k ověření plauzibility nějaké koncepce spravedlnosti – jde o to zjistit, které principy by za dané smluvní situace byly z racionálních důvodů přijatelné. Původní stav je filosoficky upřednostněná interpretace⁵⁸ počáteční situace, přičemž ospravedlnění upřednostnění právě této interpretace je založeno v intuici o tom, která omezení se zdají být rozumná pro diskuzi a argumentaci o principech spravedlnosti. Kritérium pro finální rozhodnutí, zda je tato favorizovaná interpretace ta pravá, je pak rozhodnutí, zda bude taková, že nejlépe vyjadřuje podmínky, které by byly pro

---

⁵⁶ Norman Daniels tvrdí, že Rawls používá původní stav dvěma způsoby: (a) jeho analytická role nám umožňuje pochopit, do jaké míry naše koncepce spravedlnosti závisí na různých formálních požadavcích (obecnost, konečnost, etc.), a také umožňuje redukci poměrně složitého problému společenského výběru principů spravedlnosti na jednodušší problém, totiž racionálního výběru jednotlivců, (b) původní stav je použit jako ospravedlňující prostředek (Daniels, 1989 p. xxxix).

⁵⁷ Čistá procedurální spravedlnost je taková spravedlnost, pro kterou neexistuje nezávislé kritérium pro posuzování spravedlivosti výsledku, ale má jen korektní proceduru jak k nějakému takovému výsledku dojít. Je kladena do kontrastu proti dokonalé procedurální spravedlnosti (ta zná prostředky i kritérium) a nedokonalé procedurální spravedlnosti (ta zná jen prostředky, ale ne kritérium, ačkoliv to existuje). Čistá procedurální spravedlnost je dále charakterizována tím, že je potřebné, aby byla opravdu realizována.

⁵⁸ Rawls nepopírá existenci více interpretací počáteční situace, lišících se pojetím smluvních stran, alternativami dohod etc. - původní stav je jen jednou z nich. Také procedura smluvní teorie je jen obecnou analytickou metodou pro komparativní zkoumání koncepcí spravedlnosti (Rawls, 1999 p. 105).

rozhodnutí principů rozumné a které zároveň povedou k takové koncepci, která charakterizuje naše dobře uvážené soudy⁵⁹ v reflektované rovnováze⁶⁰.

Už bylo zmíněno, že původní stav je nutno brát jako ahistorickou hypotetickou situaci: rozhodně nejde o reálné shromáždění všech lidí žijící v určitý čas na určitém místě, ani o shromáždění všech lidí, kteří by kdy mohli žít. Je to myšlenkový instrument, který může kdokoliv kdykoliv a kdekoliv použít – tím, že bude uvažovat o otázkách spravedlivých principů za daných omezení.

Sdílený stupeň nevědomosti také umožňuje jednomyslnou shodu, která by v případě dostupnosti všeho dostupného vědění pravděpodobně nebyla reálná, pokud by byla vůbec možná. Není možný ani vznik koalicí ani vyhrožování jednotlivců, kteří by odmítali přistoupit na společnou dohodu, pokud by v jejím rámci nebylo vyhověno jejich speciálním požadavkům. Ani jeden z těchto případů nedává smysl, protože by nikdo nevěděl, jaké výhody by vlastně pro sebe měl požadovat.

2.4.2 Proces výběru principů spravedlnosti

Už bylo řečeno, že cílem smluvních stran v původním stavu je dohodnout se na principech, které by měly determinovat základní strukturu. Nelze si to však představovat tak, že by si aktéři principy na místě vymýšleli, nebo že by měli k dispozici doslova všechny možné myslitelné koncepce spravedlnosti – to prostě není možné. Místo toho Rawls uvažuje takovou situaci, ve které budou mít smluvní strany k dispozici soupis několika tradičních koncepcí spravedlnosti a budou se muset jednoznačně dohodnout na tom, která koncepce je nejlepší, například pomocí párových komparací – Rawlsem favorizované principy by byly prokázány za preferované, pokud by se všichni shodli, že by měly být přednostně vybrány před každou další alternativou z daného soupisu⁶¹.

---

⁵⁹ Dobře uvážené soudy se projevují ve formě soudů, v nichž jsou nezkresleně rozvíjeny naše morální schopnosti: „*considered judgments are simply those rendered under conditions favorable to the exercise of the sense of justice, and therefore in circumstances where the more common excuses and explanations for making a mistake do not obtain*“ (Rawls, 1999 p. 42). Chce se zde říci, že nejde o soudy, které byly vysloveny například váhavě nebo pod nátlakem.

⁶⁰ Reflektované rovnováze je věnována závěrečná podkapitola této kapitoly.

⁶¹ V soupisu se objevuje spravedlnost jako slušnost, klasické teleologické koncepce (princip užitku, princip průměrného užitku, perfekcionismus), intuicionistické koncepce a egoistické koncepce. Smluvní strany mají vybrat koncepci, která by platila „jednou provždy“ – za všech okolností či společenských situací – tedy nepodmíněně. Viz *A Theory of Justice* §21.

2.4.3 Omezení principů spravedlnosti

Principy, mezi kterými smluvní strany volí, jsou také určitým způsobem omezené; Rawls tyto podmínky zve „formálními omezeními pojmu práva“. Nemluví o omezení pojmů spravedlnosti, protože tato omezení by platila, ať už by se volily jakékoliv etické principy. Definiční vymezení všech principů by znělo tak, že „koncepce práva je soubor principů, obecný ve své formě a univerzální ve své aplikaci, který má být veřejně uznáván jako poslední instance pro urovnávání soupeřících nároků morálních osob“⁶². Tyto principy také musí být v souladu s našimi dobře uváženými soudy o tom, co je spravedlivé v jednotlivých situacích⁶³.

Obecnost principů znamená, že musí být formulovány bez vlastních jmen nebo určitých popisů⁶⁴ - použité predikáty musí vyjadřovat obecné vlastnosti a vztahy. Smluvní strany jsou k tomuto donuceny neznalostí informací o své osobě, na základě kterých by se mohly identifikovat a využít toho ke svému prospěchu. Univerzální aplikovatelnost znamená, že principy musí platit pro každého, a to na základě toho, že je morálním subjektem. Principy musí být pochopitelné a logicky konzistentní (vyloučeny jsou sebevyvracející se principy, nebo takové, které by vedly ke sporu). Obecnost a univerzálnost nejsou zaměnitelné – mohou existovat obecné principy, které nejsou univerzální, a vice versa. Podmínka veřejnosti principů požaduje, aby o těchto principech každý věděl vše, co by byl býval věděl, když by přijetí těchto principů bylo výsledkem nějaké dohody. Koncepce práva také musí umožnit ordinální uspořádání konfliktních nároků – takové, které by bylo úplné a tranzitivní. Poslední podmínkou je požadavek konečnosti: nesmí existovat žádné vyšší kritérium, na základě kterého bychom mohli konkurenční nároky posuzovat – proti těmto principům se takřkajíc nelze odvolat.

2.4.4 Omezení smluvních stran

Která omezení smluvních stran se ale pro diskuzi o principech spravedlnosti zdají být rozumná? Pokud mají být podmínky rozhodování férové, neměl by být nikdo zvýhodněn – ať už přírodními danostmi (přirozené talenty a dispozice) nebo

---

⁶² „Taken together, then, these conditions on conceptions of right come to this: a conception of right is a set of principles, general in form and universal in application, that is to be publicly recognized as a final court of appeal for ordering the conflicting claims of moral persons“ (Rawls, 1999 p. 117).

⁶³ Metodickému nástroji, který je k tomuto Rawlsem použit – reflektované rovnováze – je věnována pozornost v následující podkapitole.

⁶⁴ Rawls si je vědom filosofické problematiky vztahující se k jmenům a popisům, nicméně ji de facto ignoruje s poukázáním na to, že pro potřeby jeho projektu stačí intuitivní pochopení významu těchto pojmů.

společenskými poměry (třídní postavení, původ a sociální status), vliv by neměly mít ani vlastní psychologické sklony⁶⁵ (stupeň averze k riziku, sklony k optimismu či pesimismu, vůle být ovládán nebo naopak vládnout⁶⁶), představy o dobru nebo details vlastního racionálního životního plánu (ačkoliv smluvní strany vědí, že nějaký takový mají). Všechny tyto speciální znalosti jsou skryty za závojem nevědomosti. Smluvní strany neznají ani poměry ve své společnosti: neznají její politickou či ekonomickou situaci, dosaženou úroveň civilizace a její postavení v dějinách, nevědí ani k jaké generaci patří.

Irelevantní jsou tedy jisté speciální znalosti, díky kterým bychom mohli upřednostňovat jiné principy, než pokud bychom tyto znalosti neměli. Smluvní strany si jsou rovny nejen stupněm své nevědomosti, ale i tím, že mají všichni stejná práva při volbě principů, každý může dělat návrhy nebo uvádět důvody pro jejich přijetí etc.

Na druhou stranu mají smluvní strany určitý druh informací, u kterých není důvod je eliminovat. Předně musejí vědět, že jejich společnost je zakotvena v kontextu spravedlnosti a podléhá všemu, co s tím souvisí. Také znají obecná fakta o ekonomických, sociálních a psychologických teoriích. Protože i přes znalost obecných faktů je pro obecnou shodu nutné jisté omezení složitosti teoretického vědění, mohou i zde nakonec existovat jistá omezení. Přesnou klasifikaci složitosti teoretické konstrukce Rawls nepodává a odvolává se opět na intuitivní rozpoznání. Aplikuje zde nicméně jistou obdobu Ockhamovy břitvy: *ceteris paribus* musíme dát přednost jedné teorii spravedlnosti před jinou, pokud je ta první založena na jednodušších faktech a nezávislá na složitých výpočtech. Tento požadavek po srozumitelnosti a evidentnosti důvodů pro určitou koncepci spravedlnosti favorizuje spravedlnost jako slušnost před všemi formami utilitarismu.

---

⁶⁵ Zejména důležitým psychologickým prvkem je pro Rawlse závist, kterou dělí na obecnou (závist různých druhů statků, nikoliv konkrétních věcí, klasickým příkladem může být třídní závist) a speciální (někdo závidí někomu něco určitého, je charakteristická pro soutěž). Nebezpečnost závisti tkví v rozkladné síle vzhledem k společnosti: závistiví lidé závidí těm, kteří jsou na tom lépe, ačkoliv toto lepší postavení druhých nezhoršuje jejich vlastní postavení. Akce motivované závistí mohou uškodit oběma stranám s cílem zmenšit rozdíl. Právě problém závisti je jednou z hlavních výzev principu rozdílnosti. K problému závisti viz především *A Theory of Justice* §§80 a 81.

⁶⁶ Tato podmínka se ve formulaci omezení znalostí psychologických sklonů objevuje explicitně až v samotném závěru *A Theory of Justice*. Je přitom zásadní pro odmítnutí řady možných námitek, zejména těch stavěných na aristotelsko-platónské koncepci *polis* (Rawls, 1999 p. 464).

2.4.5 Celkové shrnutí podmínek původního stavu

Souhrnný přehled charakteristik původního stavu by pak mohl vypadat takto: smluvní strany jsou vzájemně nezainteresované, racionální a trvající osoby (hlavy rodin nebo genetické linie), které mají za cíl jednomyslně se shodnout na obecných, univerzálních, veřejných, ordinálně uspořádaných a konečných principech určujících základní strukturu společnosti, které by byly striktně dodržovány, a to na základě výběru z úplného soupisu alternativních koncepcí, přičemž toto rozhodování se odehrává za závojem nevědomosti ve stavu mírného nedostatku a vstoupit do něj může libovolná žijící osoba po dosažení plnoletosti.

2.5 Ospravedlnění principů na základě původního stavu

Můžeme se pokusit o odůvodnění toho, proč by smluvní strany zvolily právě takovéto dva principy a takto interpretované, a to ze dvou hledisek. Za prvé můžeme argumentovat z hlediska původního stavu, za druhé pak pomocí srovnání koncepce spravedlnosti, kterou tyto principy vyjadřují, s našimi dobře uváženými soudy. V této podkapitole jsou předloženy argumenty, které vyplývají z charakteristik původního stavu, následující podkapitola je věnována poměrování principů spravedlnosti s našimi dobře uváženými soudy.

2.5.1 Pravidlo maximin

Hlavním teoretickým argumentem, který Rawls používá pro odůvodnění této volby je maximinové⁶⁷ pravidlo; to je pravidlo, které může být vodítkem pro rozhodování v nejistých situacích a které říká, že máme alternativy uspořádat podle jejich nejhorších výsledků. Neřídíme se tedy ani maximálním možným ziskem, ani střední hodnotou, ale předpokladem, že na nás případně nejhorší možnost – proto hledáme takovou variantu, v jejímž rámci je tato hodnota nejvyšší. Toto pravidlo není obecně nejlepším pravidlem pro rozhodování za nejistoty, proto je třeba obhájit jeho použití v tomto případě. Situace, kdy je vhodné pravidlo maximin použít, mají typicky následující tři charakteristiky (Rawls, 1999 p. 134):

- i) Zcela se v nich opomíjí význam pravděpodobnosti jednotlivých situací, protože znalost pravděpodobnosti je nemožná nebo v nejlepším případě

---

⁶⁷ Výraz „maximin“ znamená *maximum minimorum*, tedy maximum minim.

nejistá. Takto minimalizovanou vědomostí o pravděpodobnosti bychom se měli řídit jen tehdy, pokud bychom neměli žádné jiné vodítko.

- ii) Člověk má takovou představu o svém blahu, že mu záleží jen málo na tom, zda by mohl získat o něco více, zvláště pokud by to bylo spjato s určitým rizikem.
- iii) Důsledky odmítnutých alternativ nejsou přijatelné.

Původní stav, ve kterém se smluvní strany nacházejí, je tedy stavem, ve kterém se uplatňuje pravidlo maximin, a to zejména protože smluvní strany nemají žádné informace o struktuře své společnosti, ani o svém místě v ní, a nemají tedy žádné relevantní podklady pro pravděpodobnostní výpočty – jiná, než maximinová strategie by se pak, vzhledem k tomu, co všechno je ve hře, nejevila jako rozumná, což je jeden z požadavků na chování smluvních stran. V této argumentaci je obsažena intuitivní myšlenka, která tvrdí, že smluvní strany by v původním stavu nehlasovaly pro výměnu menší míry svobody za větší hmotný blahobyť, jakmile by bylo dosaženo určité úrovně hmotného zabezpečení, a to za předpokladu, že by jejich svobody mohly být efektivně realizovány⁶⁸.

2.5.2 Zátěž závazku, význam stability a vzájemného respektu

Další dva argumenty se týkají pojmů zátěže závazku a problematiky stability. Vzhledem k pojmu zátěže závazku se vyjevuje jeden aspekt smluvní teorie, o kterém zatím nebyla řeč. Musí být totiž racionálně zaručeno, že dohodu, uzavřenou v původním stavu, bude možné dodržovat. Při expozici pojmu racionality smluvních stran⁶⁹ je naznačena myšlenka, že smluvní strany mají jistý smysl pro spravedlnost – ne v tom slova smyslu, že by již zastávaly určitou koncepci spravedlnosti, ale že si jsou vědomy závazku, který na sebe uzavřením smlouvy kladou: předpokládají, že jakmile budou nějaké všem srozumitelné principy jednomyslně odsouhlaseny, budou dodržovány všemi. Protože se jedná o definitivní určení podoby základní struktury, která bude mít zásadní vliv na podobu celého života všech občanů, nikdo ze smluvních stran by nemohl navrhnout a přijmout takové principy, které by na občany kladly nesplnitelné nebo obtížně splnitelné závazky.

---

⁶⁸ Viz distinkce mezi obecnou a speciální teorií spravedlnosti jako slušnosti v oddílu 2.1.7 této práce.

⁶⁹ *A Theory of Justice* §25.

Druhý argument se týká pojmu společenské stability: „koncepce spravedlnosti je stabilní, pokud veřejné uznání jejího uskutečnění společenským systémem vede k dosáhnutí odpovídajícího smyslu pro spravedlnost“⁷⁰. Chce se zde říci, že občané inklinují k tomu chovat se v souladu s principy dané koncepce, pokud jsou svědky toho, že základní struktura společnosti po delší časový úsek splňuje své principy. Jedna koncepce spravedlnosti je stabilnější než druhá, pokud bude vyvolávat silnější smysl pro spravedlnost. Strany v původním stavu budou za jinak stejných podmínek volit stabilnější koncepci spravedlnosti (Rawls, 1999 p. 398)⁷¹. Z psychologického hlediska je každý člověk svolný k tomu podporovat to, co slouží k jeho dobru, a protože oba principy spravedlnosti toto splňují (jsou jimi zaručeny základní svobody každého občana a zároveň i spravedlivý podíl na společenské kooperaci pro každého), jsou z tohoto hlediska hodné podpory a občané budou inklinovat k tomu je podporovat.

Oba principy také podporují vzájemný respekt mezi občany a tím tak přispívají k rozvoji sebeúcty, která je pro společnost důležitá. Jeden z momentů této podpory může být formulován tak, že vzhledem k tomu, že se více nadaní lidé zřikají možnosti uplatnit své talenty jen pro sebe, ale místo toho je využívají i ve prospěch méně zvýhodněných, vyjadřují tím vzájemný respekt⁷².

2.5.3 Význam dodatečných požadavků na koncepcí spravedlnosti

Použití těchto argumentů je v souladu s Rawlsovou myšlenkou o tom, že smluvní strany vybírají z určitého soupisu možných koncepcí, a to ze dvou důvodů: v první řadě jsou oba argumenty použity ve smyslu favorizování spravedlnosti jako slušnosti proti různým formám utilitarismu; v řadě druhé jde pak o to, že podmínky obecnosti principů, jejich univerzální aplikability a omezených informací, které jsou za závojem nevědomosti, samy o sobě nestačí k jednoznačnému určení spravedlnosti jako slušnosti jako zvolené koncepce a to z toho důvodu, že varianta utilitarismu operující s průměrným užitekem jim také konvenuje – tyto podmínky jsou pro zvolení spravedlnosti jako slušnosti nutné, ale ne postačující. Omezení plynoucí ze závazků a

---

⁷⁰ „A conception of justice is stable when the public recognition of its realization by the social system tends to bring about the corresponding sense of justice“ (Rawls, 1999 p. 154).

⁷¹ Dále k otázce stability viz *A Theory of Justice* §76.

⁷² Zde je přítomný odkaz na Kantovu myšlenku, která říká, že by lidé se sebou navzájem nikdy neměli jednat jen jako s prostředkem, ale vždy také jako s cílem o sobě. Interpretace této myšlenky z hlediska smluvní teorie pak říká, že jednat s lidmi jako s cíli a nikoliv jako s prostředky znamená jednat s nimi podle principů, s nimiž by souhlasili v původním stavu rovnosti, kde byli všichni stejnými morálními subjekty (Rawls, 1999 pp. 156-157). Zdá se také, že interpretace principu rozdílnosti právě skrze tuto kantiánskou myšlenku je svým smyslem podobné zdůraznění pojmu bratrství.

stability systému jsou pak nutná k tomu, aby ze hry vyloučila utilitaristický princip průměrného užítku a zanechala tak jen jedinou, Rawlsem favorizovanou koncepci.

2.6 Reflektovaná rovnováha

Výběr vhodné interpretace původního stavu můžeme nechat podstoupit ještě další zkoušku: můžeme ověřit, zda principy, které mají být za dané interpretace vybrány, odpovídají našemu dobře uváženému přesvědčení o spravedlnosti, nebo ne, či zda ho případně rozšiřují. Zde přichází do hry další z Rawlsových metodických instrumentů: „reflektovaná rovnováha“⁷³. Reflektovanou rovnováhu získáme v momentě, kdy jsou všechna naše přesvědčení (*beliefs*) na všech úrovních obecnosti navzájem dokonale koherentní. Dokonalá reflektovaná rovnováha je zřejmě nedosažitelná, ale můžeme se tomuto ideálu blížit použitím určité metody: můžeme z našich speciálních dobře uvážených soudů (např. „otročtví je nespravedlivé“) derivovat obecnější principy (např. „všichni občané mají jistá základní práva“) až po nejzákladnější fundamenty našich morálních přesvědčení (např. „všichni občané jsou si rovni a jsou svobodní“), nebo vice versa. Inkonzistence opravujeme na obou stranách: upravujeme jak naše fundamentální přesvědčení, tak speciální uvážené soudy. Koherence mezi našimi původními soudy je nazvána „úzká“ reflektovaná rovnováha (*narrow reflective equilibrium*). Pokud navíc do procesu zvažování přidáme i odlišné morální koncepce, stejně jako teorie, které jsou kritické k samotnému procesu filosofické práce, získáme „širokou“ reflektovanou rovnováhu (*wide reflective equilibrium*). Cílem je tedy získat jakousi síť vzájemné podpory a vysvětlení, která bude vnitřně koherentní – jde tedy o opačný proces, než jaký sledujeme u fundacionalismu. Vztah mezi fundacionalismem, reflektovanou rovnováhou a intuicionismem srozumitelně vysvětluje Thomas Nagel: „Rawls tvrdí, že etika nemůže být odvozena z nějakých samozřejmých axiomů nebo definic, ale musí být vyvinuta, podobně jako jakýkoliv jiný předmět vědeckého zájmu, skrze neustálé ovlivňování mezi teoretickou konstrukcí a jednotlivým pozorováním. V tomto případě nejsou jednotlivá pozorování experimenty, ale dobře uváženými morálními soudy (..) Intuicionismus se snaží postihnout morální smysl shrnováním našich jednotlivých morálních intuic do co neobecnějších principů, přičemž při řešení konfliktů mezi těmito principy spoléhá na další intuici. To není to, co má Rawls na mysli. Spíše si myslí, že

---

⁷³ Blíže například *A Theory of Justice* §9.

principy ležící v základu by měly mít intuitivní morální hodnověrnost samy o sobě a že by celková teorie neměla pouze shrnout, ale i vysvětlit a učinit hodnověrnými principy, které vysvětluje. Navíc, její vlastní vnitřní hodnověrnost nás může přesvědčit k upravení nebo rozšíření našich intuic, a tak nám umožnit dosažení větší teoretické koherence⁷⁴.

2.7 Rawlsova koncepce dobra

V rámci této podkapitoly jsou vysvětleny základní výskyty pojmu dobra v celku Rawlsovy teorie a nastíněna jeho dvoustupňová teorie dobra.

2.7.1 Priorita práva před dobrem

V teorii spravedlnosti jako slušnosti má pojem práva vždy přednost před pojmem dobra (Rawls, 1999 p. 347): něco může být dobré jen tehdy, pokud to není v rozporu s přijatými principy spravedlnosti⁷⁵. Pokud nalézáme radost nebo smysl v nějaké činnosti, která je nespravedlivá, nebo vede k bezdůvodnému poškozování cizích zájmů, ztrácíme nárok na sledování takového cíle a jsme nuceni ho revidovat. Pro zkoumání toho, co je dobré v nějaké společnosti, která se řídí principy spravedlnosti, ale potřebujeme nejprve tyto principy formulovat a ospravedlnit, k čemuž slouží hlasování v původním stavu za závojem nevědomosti. Za závojem nevědomosti sice zůstává i speciální koncepce dobra⁷⁶, aby se ale vůbec bylo možné dohodnout na nějakých

---

⁷⁴ „Ethics, he (Rawls) says, cannot be derived from self-evident axioms nor from definitions, but must be developed, like any other scientific subject, through the constant interaction between theoretical construction and particular observation. In this case the particular observations are not experiments but substantive moral judgments. (...) Intuitionism attempts to capture the moral sense by summarizing our particular moral intuitions in principles of maximum generality, relying on further intuitions to settle conflicts among those principles. This is not what Rawls means. He intends rather that the underlying principles should possess intuitive moral plausibility of their own, and that the total theory should not merely summarize but illuminate and make plausible the particular judgments that it explains. Moreover, its intrinsic plausibility may persuade us to modify or extend our intuitions, thereby achieving greater theoretical coherence“ (Nagel, 1989 p. 2).

⁷⁵ Na rozdíl od teleologických koncepcí, které definují spravedlivé jako to, co vede k tomu, co je dobré, přičemž to, co je dobré, je potřeba vymezit nejprve, teorie spravedlnosti nejprve určí, co je spravedlivé a následně definici toho, co je dobré, nechá na jednotlivých občanech, pokud tito zůstanou v tomto rozvažování v mantinelech spravedlnosti. Více k tématu například *A Theory of Justice* §60.

⁷⁶ Tento termín Rawls nikde explicitně nepoužívá. V rámci této práce je z důvodu větší srozumitelnosti zaveden pro označení jednotlivých koncepcí dobra, které budou zastávat individuálně jednotlivé smluvní strany po stržení závoje nevědomosti.

principech spravedlnosti, potřebujeme nějakou metateorii⁷⁷ dobra. Na první pohled se zdá, že dokážeme něčím, co teprve chceme dokázat.

2.7.2 Dvoustupňová teorie dobra

Rawls tuto nesnáz řeší zavedením dvoustupňové teorie dobra: celkovou teorii dobra dělí na „slabou teorii dobra“ a „úplnou teorii dobra“. Slabá teorie dobra je založena na indexu primárních společenských statků známého z prvních kapitol knihy⁷⁸, ochraně co nejširšího možného výčtu svobod slučitelných se svobodami ostatních a své sebeúcty: „že svoboda a příležitost, příjem a majetek, ale především sebeúcta⁷⁹ jsou primárními statky, to musí být opravdu vysvětleno slabou teorií dobra“⁸⁰. Při definici původního stavu bylo sice stanoveno, že žádná ze smluvních stran nezná svou budoucí koncepci dobra (i.e. speciální koncepci dobra), dá se ale nicméně oprávněně očekávat, že ať už bude životní plán respektující tuto speciální teorii dobra po stržení závoje nevědomosti jakýkoliv, disponibilita větším počtem primárních společenských statků za jinak stejných okolností zvýší šance na jeho naplnění: ať už budeme chtít dosáhnout v životě čehokoliv, větší množství majetku, moci a svobod nám v tom jednoduše pomůže a pokud nepomůže, tak alespoň neuškodí⁸¹ – proto je v zájmu racionálního jedince snaha tento index maximalizovat, tedy v situaci nejistého rozhodování bez jakýchkoliv podkladů k odhadnutí pravděpodobnostních hodnot (i.e. volba v původním stavu za závojem nevědomosti) volit maximinovou strategii a mezi soupisem možných koncepcí vybrat tu, kterou navrhuje Rawls. Smluvní strany tedy přijímají tuto koncepci dobra

---

⁷⁷ Díky závoji nevědomosti, který je potřebný pro dosažení konsenzu, sice strany nevědí svojí budoucí speciální koncepci dobra, zároveň ale potřebují mít nějaké základní povědomí o tom, co je to dobro a co je dobré – jinak by byl celý konstrukt bezpředmětný; právě k tomu slouží slabá teorie dobra.

⁷⁸ Jde o pasáž, kde se tento index zavádí pro zjednodušení interpersonálního srovnávání, které Rawls považuje za jeden z hlavních problémů utilitarismu (Rawls, 1999 p. 79). K této otázce a problematice primárních statků jako základů vyhlídek viz *A Theory of Justice* §15.

⁷⁹ Sebeúctě je věnován §67, kde se řeší její dvě stránky (smysl pro vlastní hodnotu, tedy přesvědčení, že stojí za to realizovat svůj vlastní racionální životní plán, a důvěra ve vlastní schopnosti) a podmínky odůvodňující její první aspekt: (a) existence nějakého racionálního životního plánu, (b) osobní ocenění, tedy uznání našich činů a jejich potvrzení lidmi, kteří jsou obdobně hodnoceni.

⁸⁰ „That liberty and opportunity, income and wealth, and above all self-respect are primary goods must indeed be explained by the thin theory“ (Rawls, 1999 p. 380). K odůvodnění indexu primárních statků také: „We must assume, then, that the list of primary goods can be accounted for by the conception of goodness as rationality in conjunction with the general facts about human wants and abilities, their characteristic phases and requirements of nurture, the Aristotelian Principle, and the necessities of social interdependence“ (Rawls, 1999 p. 381).

⁸¹ Dá se oprávněně očekávat, že pokud budeme indisponovaní z hlediska primárních přirozených statků, větší přístup k moci a penězům může tento handicap výrazným způsobem kompenzovat. Rawls uvažuje i situaci například mnichů některých náboženství, pro které jsou určité primární společenské statky zbytné. I zde tvrdí, že je lepší, aby je a priori měli, protože se jich vždy mohou bez problému vzdát.

charakterizovanou jako slabá teorie a s ohledem na ni posuzují jednotlivé koncepce spravedlnosti.

Slabá teorie dobra je tedy třeba k „vysvětlení rozumné preference primárních statků a k vysvětlení pojmu racionality, která je v základu volby principů v původním stavu. Tato teorie je nezbytná k podpoře nezbytných předpokladů, ze kterých jsou principy spravedlnosti odvozeny“⁸². Úplná teorie dobra oproti tomu považuje koncepci spravedlnosti jako slušnosti jako již odsouhlasenou, a tedy platnou, a pracuje s oběma principy spravedlnosti.

Celkový postup je tedy takový, že slabou teorii dobra použijeme při konstituci původního stavu k ospravedlnění favorizované interpretace jako rozumné a následně použijeme onu favorizovanou interpretaci jako odrazový můstek k postulování úplné teorie dobra.

Úplná teorie dobra se pak zabývá definicemi dobročinného a nesobeckého jednání, morální hodnoty člověka⁸³, otázkou zda je pro někoho dobrem být dobrý člověk, vysvětlením stability nějaké koncepce spravedlnosti etc. Pro řešení všech těchto problémů už jsou považovány dva principy spravedlnosti jako slušnosti se všemi náležitostmi jako uznané.

2.7.3 Dobro jako racionalita

Rawls zavádí poměrně složitou třístupňovou definici dobra:

- i) A je nějaké dobré X tehdy a jen tehdy, pokud má A vlastnosti (na vyšší úrovni než průměrné nebo standardní X), které si z racionálních důvodů přejeme pro nějaké X vzhledem k tomu, k čemu se X bude využívat, nebo se očekává, že učiní apod. (kterákoliv klauzule je přiměřená).
- ii) A je dobré X pro K (kde K je nějaká osoba) tehdy a jen tehdy, jestliže A má vlastnosti, které si K může z racionálních důvodů přát pro nějaké X vzhledem ke svým poměrům, schopnostem i životnímu plánu (svému systému cílů), a tedy s ohledem na to, co zamýšlí učinit s X apod.

---

⁸² „We need what I have called the thin theory of the good to explain the rational preference for primary goods and to explicate the notion of rationality underlying the choice of principles in the original position. This theory is necessary to support the requisite premises from which the principles of justice are derived“ (Rawls, 1999 p. 349).

⁸³ Toto je spolu s pojmem práva a s pojmem dobra podle Rawlse jeden ze tří základních morálních pojmů, který může být definován právě skrze dva předcházející.

- iii) Stejně jako (ii), jen s dodatkem, že životní plán osoby K nebo nějaká jeho část, která je v daném případě relevantní, jsou samy racionální⁸⁴.

Je zřejmé, že se zde setkáváme s čistě instrumentálním uchopením dobra: „tak je něco dobré, pokud to má takové vlastnosti, které je rozumné chtít od věcí jeho druhu, případně další, které záleží na situaci“⁸⁵. Kritéria pro posouzení toho, zda je něco dobré, se v jednotlivých případech liší; predikát „dobrý“ tak spíše než nějakou inherentní vlastnost označuje shodu třídy vlastností daného subjektu s třídou vlastností, která je od něj očekávána na základě racionálních očekávání v daném společenském kontextu.

Na první úrovni jde o to definovat nějaký objekt (můžeme uvažovat nějaký předmět, např. hodinky⁸⁶) jako dobrý na základě určitých, třeba i kontingentních a proměnných, nicméně v daném čase stabilizovaných, charakteristik daných užším nebo širším konsenzem. Hodinky jsou například natolik dobré, nakolik přesně měří čas. Úvaha jde dále zpřesnit: můžeme uvažovat sportovní hodinky, náramkové, nástěnné etc. Každá tato specifikace dále upřesňuje definici dobrosti daného předmětu. Na druhé úrovni už je zaveden binární vztah: konkrétní⁸⁷ věc je dobrá pro konkrétního člověka, nakolik má určité vlastnosti, které by si u ní daný jedinec z racionálních důvodů přál mít. Při přechodu na třetí úroveň podrobujeme zkoumání i samotné plány jedince, vzhledem ke kterým on zkoumá předměty aspirující na označení jako dobré: jsou i tyto jeho plány racionální?

2.7.4 Racionální životní plán

Zde je potřeba zavést další, poněkud kontroverzní definici: podle Rawlse je pro konkrétního člověka dobro⁸⁸ to, co je určeno jeho racionálním životním plánem (Rawls,

---

⁸⁴ „(1) A is a good X if and only if A has the properties (to a higher degree than the average or standard X) which it is rational to want in an X, given what X's are used for, or expected to do, and the like (whichever rider is appropriate); (2) A is a good X for K (where K is some person) if and only if A has the properties which it is rational for K to want in an X, given K's circumstances, abilities, and plan of life (his system of aims), and therefore in view of what he intends to do with an X, or whatever; (3) the same as 2 but adding a clause to the effect that K's plan of life, or that part of it relevant in the present instance, is itself rational“ (Rawls, 1999 pp. 350-351).

⁸⁵ „Thus something's being good is its having the properties that it is rational to want in things of its kind, plus further elaborations depending on the case“ (Rawls, 1999 p. 356).

⁸⁶ Příklad s hodinkami je přebrán přímo od Rawlse, i když při vysvětlení není citován doslova. Viz *A Theory of Justice* §61.

⁸⁷ Logická formulace definice umožňuje i minimálně tři odlišná čtení: (a) obecná věc pro obecného reprezentanta (loď pro námořníka), (b) obecná věc pro konkrétního člověka, (c) konkrétní věc pro obecného reprezentanta. Vzhledem ke kontextu použití se nicméně preferovaná interpretace zdá nejpříhodnější.

⁸⁸ Berka v českém překladu používá pojmy „dobro“ i „blaho“, ačkoliv v anglickém originále se v klíčových definicích racionálního životního plánu objevuje pouze „good“; neobjevuje se zde žádný z

1999 p. 358)⁸⁹. Člověk je šťastný, pokud „směřuje k úspěšnému vykonání (více či méně) racionálního životního plánu, který byl zvolen za (více či méně) příznivých podmínek a je rozumně přesvědčen o tom, že jeho úmysly mohou být“⁹⁰. Rawls zde dle svých vlastních slov přejímá myšlenku J. Royce (Rawls, 1999 p. 358), že se člověk dá pojmut jako lidský život žitý podle určitého plánu. Tento plán pro něj určuje co je dobré; jestliže je tento plán rozumný, je i jeho koncepce dobra rozumná a skutečné a domnělé blaho jsou totožná⁹¹. Co ale obnáší racionální životní plán?

Podle Rawlse je životní plán člověka rozumný, pokud:

- i) Je to jeden z plánů, který je slučitelný s principy racionálního výběru⁹², jsou-li tyto principy uplatněny na všechny relevantní aspekty jeho situace.
- ii) Je to jeden z těch plánů, který splňuje tuto podmínku, který by zvolil s plně uváženou racionalitou⁹³, tedy s plným uvědoměním si naléžitých skutečností a po pečlivém uvážení důsledků.⁹⁴

---

tradičních anglických výrazů („happiness“, „welfare“, „human flourishing“) pro řecký pojem *εὐδαιμονία*, který je do češtiny překládán právě jako „blaho“ nebo „blaženost“. Zdá se, že Berkova distinkce mezi dobrem a blahem je spíše arbitrární a nemá textovou oporu. Pojem blaženosti se objevuje až později v §83 a je definován ze dvou stran: (a) jako úspěšné provedení nějakého racionálního plánu, který se někdo snaží uskutečnit; (b) zdůvodněně založená důvěra jedince, že jeho úspěch bude trvat. Dále je blaženost charakterizována jako splnění celého plánu (není to tedy jeden z cílů, po kterých toužíme). Šťastný člověk je ten, který tento celkový plán naplňuje. Rawlsova distinkce mezi štěstím a blažeností je poněkud temná (trvání stavu blaženosti po splnění celého plánu, což je jedna z podmínek blaženosti, například vyvolává otázky, co dělá člověk po splnění tohoto plánu – těžko uvěřit, že by si nestanovil nějaké nové cíle, jejichž stanovením by ale přišel o blaženost), nicméně vyjasnění těchto subtilností překračuje rozsah této práce a není relevantní pro její další pokračování.

⁸⁹ Jinde je k této definici připojena ještě podmínka relativně příznivých životních okolností (Rawls, 1999 pp. 79, 347).

⁹⁰ „A person is happy when he is in the way of a successful execution (more or less) of a rational plan of life drawn up under (more or less) favorable conditions, and he is reasonably confident that his intentions can be carried through“ (Rawls, 1999 p. 480). Pro definici dobra pro životní plány viz *A Theory of Justice* §63.

⁹¹ Ačkoliv to není v textu explicitně uvedeno, zdá se, že se Rawls domnívá, že dobro, ke kterému vede neracionální životní plán, je jen zdánlivé dobro. To se zdá být ve shodě s bohatou tradicí autorů, kam patří např.: Platón, Aristotelés, Augustin, nebo Tomáš Akvinský.

⁹² (a) Princip účinných prostředků, který lze formulovat dvěma způsoby: daného cíle se má dosáhnout s nejmenším nákladem prostředků, nebo má být s danými prostředky dosaženo cíle v co nejširším rozsahu; obojí předpokládá, že zvažované alternativy jsou v ostatních ohledech indiferentní; (b) princip inkluzivnosti: máme preferovat takový životní plán, který oproti jiným, které splní stejné cíle, splní navíc ještě nějaké jiné; (c) princip větší pravděpodobnosti: pokud jsou cíle dvou plánů srovnatelné, měli bychom dát přednost tomu, u něhož je šance na jeho realizaci vyšší (Rawls, 1999 pp. 361-362). Tyto principy jsou později vzhledem k možným metodologickým problémům (prostředky nejsou stejné, cíle si nejsou dostatečně podobné, aby byly vzájemně porovnatelné etc.) označeny jako „principy čítání“. Na rozdíl od principů spravedlnosti, které jsou zvoleny, principy čítání voleny nejsou.

⁹³ Uvážené racionalitě se věnuje především § 64 *A Theory of Justice*.

⁹⁴ „A person's plan of life is rational if, and only if, (1) it is one of the plans that is consistent with the principles of rational choice when these are applied to all the relevant features of his situation, and (2) it is that plan among those meeting this condition which would be chosen by him with full deliberative

Cíle a zájmy nějakého člověka (aspekty relevantní v prvních dvou bodech definice dobra uvedené výše v oddíle 3.2.3) jsou pak rozumné, pokud odpovídají nějakému takovému racionálnímu plánu. Racionální plán je třeba volit s ohledem na podmínky (za nepříznivých podmínek může být racionálním plánem i menší ze dvou zel) a především ho uvažovat jako dlouhodobý a celistvý: opravdu na celý život⁹⁵. Jde tedy spíše o určitý hierarchický systém plánů zahrnujících mimo známá fakta i neurčitá přání, která jsou postupně konkretizována (i.e. víme, že budeme muset jíst, ale co přesně sníme, se vyjeví až v určitý čas) a která jsou regulována principem odkladu⁹⁶. Dílčí plány, jejichž změny jsou vzhledem k hlavnímu plánu zpravidla marginální, směřují k naplnění hlavního plánu, vzájemně rozporné inklinace jsou odstraněny a celek tak zůstává konzistentní.

2.7.5 Výběr racionálního životního plánu – dobře uvážená racionalita

Čítací principy racionálního výběru tedy zmenší počet plánů, které přicházejí v úvahu, ale neumožní jejich ordinální uspořádání; protože mezi nimi musí přesto být vybrán jen jeden⁹⁷, je třeba určit proceduru rozhodování, která rozhodne, který z nich je ten nejlepší. Ačkoliv se zdá se, že rozhodnutí záleží zcela na subjektu⁹⁸, Rawls nicméně přidává důležitou podmínku: plán musí být zvolen s uváženou racionalitou⁹⁹. Pokud by se člověk rozhodoval s dokonalým souborem relevantních informací, šlo by o objektivní racionální plán – v takovém případě by v průběhu jeho plnění a v okamžiku jeho dosažení nemohl litovat, že si takový zvolil; pokud subjekt všechny podstatné

---

rationality, that is, with full awareness of the relevant facts and after a careful consideration of the consequences“ (Rawls, 1999 pp. 358-359).

⁹⁵ Rawls poukazuje na podobnost principu zodpovědnosti (jednáme-li s uváženou racionalitou, může to jenom zaručit, že si naše chování nezasluhuje výtka a že jsme sami sobě odpovědni jako časově identické osoby) s principem práva. Podobně jako lidé v původním stavu chtějí přijmout principy spravedlnosti, které by pro ně byly nejvýhodnější za jakékoliv okolnosti, tak i lidé chovající se racionálně musí být spokojeni s životním plánem v libovolné etapě života – žádná nesmí být preferována. To ale neznamená popření rozumné aplikace principu užitku na jednotlivce (omezení se v nějakém čase za účelem dosažení většího zisku v budoucnosti) (Rawls, 1999 p. 371).

⁹⁶ Jeden z principů racionálního výběru, který se nicméně neobjevuje v hlavní soupisce. Tento princip v zásadě říká, že pokud nevíme přesně, co budeme chtít učinit (co si vybrat), měli bychom za jinak stejných okolností postupovat tak, abychom si všechny z oněch předvybraných možností nechali otevřené a uskutečnitelné (Rawls, 1999 p. 360).

⁹⁷ Rawls sice v §63 pro zjednodušení neuvažuje situaci, ve které by existovalo více plánů, ke kterým by byl člověk i po racionálním uvážení indiferentní, v §83 se nicméně k problematice vrací prostřednictvím úvah o dominantních cílech; zvažuje se zde možnost, že by se k jednoznačně preferovatelnému plánu mohlo dospět prostřednictvím analýzy možných cílů.

⁹⁸ „It is clearly left to the agent himself to decide what it is that he most wants and to judge the comparative importance of his several ends“ (Rawls, 1999 p. 366).

⁹⁹ „It is the plan that would be decided upon as the outcome of careful reflection in which the agent reviewed, in the light of all the relevant facts, what it would be like to carry out these plans and thereby ascertained the course of action that would best realize his more fundamental desires“ (Rawls, 1999 p. 366). Obdobná formulace se objevuje i při definici samotného racionálního životního plánu člověka.

informace nemá, ale přesto se racionálně rozhoduje na jejich základě, jde o subjektivní racionální plán – zde sice existuje riziko, že si subjekt po určité době díky nabytí dříve neznámých informací uvědomí, že jeho rozhodnutí bylo nešťastné, nicméně nebude zde žádný prostor pro výčitky: na základě dostupných informací jednal nejlépe, jak mohl (i.e. racionálně).

Dobro člověka a racionální plány byly zatím vymezeny především po formální stránce, jak ale určit cíle těchto plánů? Rawls kromě obvyklých restrikcí stanovených principy spravedlnosti nabízí čtyři kritéria: (a) lidská přání mají určité obecné vlastnosti, svou naléhavost a případnou cykličnost, jsou ovlivněny fyziologickými potřebami; (b) cíle musí odpovídat lidským schopnostem a možnostem daným např. výchovou; (c) roli při určování cílů hraje i motivační aristotelský princip¹⁰⁰; (d) cíle jsou vybírány s ohledem na společnost: ta vyžaduje realizaci určitých životních plánů více než jiných, a proto skrze způsob odměňování slučitelný s principy spravedlnosti motivuje lidi k osvojení právě těch preferovaných spíše než jiných (Rawls, 1999 pp. 372-373). Rawls věnuje navazujícím úvahám poměrně velký prostor, nicméně základní nástin, který byl doposud podán, pro účely této práce postačuje.

2.7.6 Úplná teorie dobra

Vzhledem k úplné teorii dobra zajímají Rawlse především dvě otázky: jestli je teorie dobra jako racionality aplikovatelná jak na osoby, tak i na společnost (Rawls, 1999 p. 381). Podle Rawlse byli v rámci tradice ochotni filosofové tuto instrumentální teorii dobra aplikovat nejen na fyzické předměty, ale i na takové artefakty jako je přátelství, záliby, touha po věděni, požitky z krásy etc.; zpravidla ale odmítali, že by bylo možné takto soudit i o morálních hodnotách nějakého člověka. Pokud o někom soudíme, že je dobrý z morálního hlediska, používáme jiný pojem dobra¹⁰¹. Důvodem, proč se klasickým instrumentálními teoriemi dobra nedaří postihnout i morální soudy, je podle Rawlse fakt, že pracují pouze s formou slabé teorie dobra; pokud je slabá teorie použita pouze k popisu původního stavu, z něhož jsou odvozeny oba principy spravedlnosti,

---

¹⁰⁰ Tento princip je nazvaný „aristotelský“ a ne „Aristotelův“, protože Rawls nenašel v aristotelském korpusu žádnou odpovídající definici, ačkoliv je přesvědčený o tom, že implicitně je tento zákon v Aristotelově myšlení přítomen. Jeho formulace může vypadat například takto: „*other things equal, human beings enjoy the exercise of their realized capacities (their innate or trained abilities), and this enjoyment increases the more the capacity is realized, or the greater its complexity*“ (Rawls, 1999 p. 374).

¹⁰¹ *A Theory of Justice* §66. Rawls sám uvádí v poznámkovém aparátu jako zdroj tohoto svého přesvědčení: C.A. Campbell, „Moral and Non-Moral Values“, *Mind*, sv.44 (1935); a R. M. Hare, „Geach on Good and Evil“, *Analysis*, sv. 18 (1957).

není problém aplikovat úplnou teorii dobra získanou pomocí principů spravedlnosti i na případy, kdy z morálního hlediska soudíme jednotlivce nebo společnost. V případě hodnocení občana Rawls nabízí tři možnosti, jak toto udělat (Rawls, 1999 p. 382):

- i) Dobrý člověk je ten, kdo má v nadprůměrné míře vlastnosti, které si občan navzájem přejí mít z racionálních důvodů, přičemž občan je nějaká základní identifikovaná role.
- ii) Dobrý člověk je ten, který dobře vykonává různé ze svých rolí, především pak ty, které považuje za nejdůležitější.
- iii) Dobrý člověk je ten, kdo má v nadprůměrné míře široce založené vlastnosti¹⁰², které si lidé z racionálních důvodů navzájem přejí mít.

Nakonec je zvolena třetí možnost. Obdobným způsobem lze jako dobré hodnotit i jiné druhy činností, například dobré jednání¹⁰³ nebo dobrou činnost¹⁰⁴. Podobně jsou definovány i protikladné hodnoty: nespravedlivý člověk usiluje o nadvládu kvůli dobrým cílům, špatný člověk o nadvládu samu, zatímco zlý člověk touží po nespravedlnosti pro ni samu (nespravedlivý i špatný člověk touží po věcech, které jsou dobré, pokud jsou vhodně omezeny; cíle zlého člověka jsou a priori špatné).

2.7.7 Shrnutí Rawlsova pojetí pojmu dobra

Stručně shrnuto, Rawls zastává koncepci dobra jako racionality, která je definována pomocí tří principů: objekty jsou chápány jako dobré, pokud nadprůměrně plní účel, který je od nich očekáván, nebo nadprůměrně plní účel vzhledem k cílům nějaké osoby, nebo nadprůměrně plní účel vzhledem k cílům nějaké osoby, které jsou racionální.

---

¹⁰² Široce založenými vlastnostmi nástrojů jsou např. účinnost, trvanlivost a snadná údržba; méně široce založenými vlastnostmi pak třeba ostří břitu nebo odolnost vůči rzi: široce založené vlastnosti jsou tedy relevantní pro všechny typy nástrojů. Široce založené vlastnosti lidí jsou pak takové vlastnosti, které jsou relevantní pro všechny lidi bez ohledu např. na jejich profesi nebo postavení ve společnosti. Podle Rawlse by sem patřily základní morální ctnosti (silná přání jednat podle principů práva) a přirozené vlohy (jistá míra inteligence, představitosti, síly a vytrvalosti). Není zcela jasné, jestli pro označení člověka jako dobrého ve smyslu třetí definice je třeba, aby měl jen morální ctnosti, nebo i přirozené vlohy. Ačkoliv v textu Rawls přímo uvádí, že určitá míra přirozených vloh je nutná pro správné chování, v konečné definici se uvádí, že dobrý nebo mravně hodnotný je člověk, který „has to a higher degree than the average the properties which it is rational for citizens to want in one another“ (Rawls, 1999 p. 382). Intuitivně je jasné, že určitou míru přirozených vloh by si lidé z racionálních důvodů jistě přáli mít, na druhou stranu se ale nezdá, že by přirozené vlohy byly součástí významu pojmu „mravní osobnosti“. Viz *A Theory of Justice* § 66.

¹⁰³ Jednání, které lze nebo nelze uskutečnit dle naší vůle (není tedy činěno nutným vzhledem k nějaké z přirozených povinností) a které podporuje dobro nějakého jedince (i.e. naplňování jeho racionálního životního plánu). Dobré jednání podporuje blaho někoho jiného (Rawls, 1999 p. 385).

¹⁰⁴ Dobrá činnost je dobré jednání provedené pro dobro nějakého jiného člověka. Dobrá činnost se děje z přání prospět někomu jinému (Rawls, 1999 p. 385).

Tento postup je možné uplatnit i na morální soudy a to díky dvoustupňové teorii dobra. Slabá teorie dobra pracuje s pojmem přirozených statků a umožňuje realizaci hlasování smluvních stran v původním stavu za závojem nevědomosti. Úplná teorie dobra je vystavěna na základě principů spravedlnosti, které by v tomto jednání byly odsouhlaseny. Úplná teorie dobra není zaměnitelná se speciálními teoriemi dobra, tedy koncepcemi dobra, které mají jednotliví lidé. Obecně, pokud Rawls mluví o dobru, má na mysli buď přirozené statky, nebo naplňování racionálního životního plánu jedince, nebo klasifikaci nějakého objektu jako majícího určitou množinu vlastností, kterou je racionální od něj očekávat a chtít.

3 Kritika

A Theory of Justice vzbudila v době svého vydání velký zájem nejen profesionálních filosofů, ale i širší veřejnosti – fenomén, který u děl politické filosofie (a konec konců i filosofie vůbec), není příliš obvyklý. Norman Daniels se domnívá, že důvodů tohoto nezvyklého úspěchu bylo hned několik; mezi nejdůležitější považuje například kombinaci důrazu na obsah (což byla osvěžující změna po knihách psaných v tradici logického pozitivismu, ve kterých se podle mnohých forma stávala přednější obsah), který ale nebyl na úkor filosofické přesnosti, širší teoretické pozadí zajištěné provázaností s ostatními humanitními vědami (ostatně jedna z konkurenčních výhod utilitarismu proti jiným koncepcím spravedlnosti, kterou chce sám Rawls vyrovnat (Rawls, 1999 p. xvii)) a konečně fakt, že na pozadí celé teorie spravedlnosti jako slušnosti vystupuje zřejmá snaha, jak převládající ideologii doby – liberalismus – obhájit proti vnějšímu nepříteli ztělesněnému ostatními politicko-filosofickými směry, tak jak ji uchránit proti nebezpečí, které představovaly konflikty uvnitř jí samé, a tím tak potvrdit její legitimitu (Daniels, 1989 pp. xxxi-xxxv). Je jen přirozené, že kniha takového významu a těšící se takovému zájmu, vyvolala velké množství vášnivých diskuzí a více či méně oprávněné kritiky.

3.1 Hlavní směry kritiky

V souladu s tím je zřejmé, že formy této kritiky i její zaměření jsou více než různorodé. Vzhledem k samotnému Rawlovu názoru o kompatibilitě jeho teorie s nejrůznějšími politickými zřízeními¹⁰⁵ byla řada polemik ideologicky až politicky motivována¹⁰⁶. K Rawlsovi se kriticky vyjadřovali lidé z tak odlišných pozic jako je libertarianismus (např. Robert Nozick) nebo marxismus (např. Milton Fisk), známá je také Habermasova polemika s Rawlsem. Minimálně stejně rozmanité jsou i části Rawlsovy

---

¹⁰⁵ „Throughout the choice between a private-property economy and socialism is left open; from the standpoint of the theory of justice alone, various basic structures would appear to satisfy its principles“ (Rawls, 1999 p. 228).

¹⁰⁶ Což se zdá být i v souladu s Rawlovým názorem, že obhajoba teorií spravedlnosti je spíše politickou záležitostí než epistemologickým či metafyzickým problémem (Daniels, 1989 p. xxi).

teorie, které tito a jiní kritici seznali jako chybné. Cílem této části třetí kapitoly je nastínit alespoň základní směry této kritiky¹⁰⁷.

Rawls sám přiznává, že jeho teorie spravedlnosti jako slušnosti má jako každá společenskосmluvní teorie dvě relativně odlišné části: (a) interpretaci počáteční situace a proceduru výběru principů, (b) samotné principy, které by měly být uznány. Je možné, že někdo bude ochotný přijmout první část teorie a přesto odmítnout druhou, a vice versa (Rawls, 1999 p. 14). Právě tyto dvě hlavní linie kritiky budou vzápětí nastíněny. Kromě toho samozřejmě existují jiné, daleko obecnější formy kritiky, například intence zdiskreditovat samotný koncept společenské smlouvy¹⁰⁸, nebo zpochybnit relevanci hypotetičnosti Rawslova pojetí společenské smlouvy¹⁰⁹.

3.1.1 Kritika interpretace počáteční situace a procedury výběru principů

Lehce zjednodušeno, Rawlsův projekt vypadá takto: osoby, které uvažujeme jako jistým způsobem idealizované (jsou morálními jednajícími v kantovském smyslu přiblíženém dříve v této práci), uskutečňují ve speciálních podmínkách (původní stav) za jistých omezení (závoj nevědomosti) racionální volby, přičemž způsob a podmínky jejich jednání pro nás zakládají jistý druh povinnosti přijmout výsledky tohoto jednání. V tomto ohledu lze vést kritiku ze dvou stran: můžeme se pokusit dokázat, že takto charakterizované osoby nejsou schopny racionální volby¹¹⁰, nebo se můžeme pokusit zpochybnit vztah mezi námi a takto charakterizovanými jednajícími a tedy popřít závaznost jejich voleb pro nás (Daniels, 1989 p. xvii).

Jiní filosofové¹¹¹ zpochybňovali úlohu uvážené rovnováhy: Jak je možné, že jsme nuceni korigovat principy spravedlnosti, které jsme získali férovou procedurou, s našimi dobře uváženými soudy, jejichž hodnověrnost je v nejlepším případě zaručena silou naší intuice? Můžeme tomuto souladu mezi našimi dobře uváženými soudy a obecnými

---

¹⁰⁷ Není zde samozřejmě možné uvést vyčerpávající výčet kritických prací (a jejich zaměření či strategií) a není to ani cílem. V této práci bylo čerpáno především z kritického sborníku *Reading Rawls*, editovaného Normanem Danielsem. Obsáhlá bibliografie je uvedena například v *The Cambridge Companion to Rawls*. Obě knihy jsou uvedeny v seznamu literatury v závěru této práce.

¹⁰⁸ Viz například David Hume: *Of the Original Contract*.

¹⁰⁹ Viz například Ronald Dworkin: „*His contract is hypothetical, and hypothetical contracts do not supply an independent argument for the fairness of enforcing their terms. A hypothetical contract is not simply a pale form of an actual contract; it is no contract at all*“ (Dworkin, 1989).

¹¹⁰ „*These critics have portrayed their differences with Rawls as claims that the Original Position fails in the following ways: it mistakes what is important about persons for purposes of justice, or it invokes metaphysically flawed description of persons, or it is motivationally irrelevant*“ (Daniels, 1989 p. xix). Tento výčet možných strategií útoku na Rawlsovu definici původního stavu a smluvních stran není pochopitelně úplný.

¹¹¹ R.M. Hare a David Lyons ve svých článcích obsažených ve sborníku *Reading Rawls* (Daniels, 1989).

principy přiznat nějakou ospravedlňující sílu? Nevede podmínka reflektované rovnováhy k subjektivismu? Z jak moc široké oblasti máme čerpat naše dobře uvážené soudy?

3.1.2 Kritika přijatých principů

Poslední linie kritiky se týká principů, jejichž přijetí Rawls zastává. Norman Daniels uvádí čtyři problémové oblasti vážící se k prvnímu principu (Daniels, 1989 pp. xlviili):

- (a) Není zcela jasné, s jakým pojmem svobody první princip pracuje, a také není jasné, jak řešit případný konflikt jednotlivých svobod nebo střet dvou principů, které umožňují omezení svobody (tedy princip, který tvrdí, že můžeme svobodu obětovat jen kvůli zachování celkového systému svobod, a princip veřejného zájmu, který ji umožňuje obětovat za předpokladu obecného konsenzu o tom, že její neomezení by mělo za následek zhoršení situace všech).
- (b) Problematickou se také zdá prioritizace svobody před ostatními společenskými statky. Rawls hájí myšlenku, že po dosažení určitého stavu¹¹² blahobytu by i ti nejméně zvýhodnění členové dali přednost nárůstu svobody před nárůstem např. ekonomických výhod. Není například jasné, jestli by tato priorita byla uznána u všech svobod nebo jen u některých; kromě toho je přinejmenším problematické, jestli toto pravidlo priority svobody je obecně obhajitelné samo o sobě.
- (c) Jednoznačná preference svobody navíc stojí a padá na ideálu jednotlivce jako svobodného subjektu, který si sám vybírá cíle svých životních plánů.
- (d) Posledním problémem je pak otázka, nakolik nerovnosti v majetku a moci způsobují nerovnosti ve svobodách¹¹³. Pokud tomu tak je a tyto nerovnosti jsou vážné, nastal by nesoulad mezi prvním a druhým principem, protože smluvní strany v původním stavu by měly zájem zajistit se proti oběma druhům nerovnosti.

Hlavními tématy debaty o druhém principu jsou otázky, je-li použití pravidla maximin ospravedlnitelné a skutečně nejvíce racionální, a pokud ano, jestli vede k přijetí principu rozdílnosti tak, jak je formulován (Daniels, 1989 p. xxv).

---

¹¹² Moment, ve kterém přestává platit obecná teorie spravedlnosti jako slušnosti a začíná být aplikována speciální teorie.

¹¹³ Rawls toto řeší zavedením pojmu „hodnoty svobody“. Podle něj musí být všechny svobody formálně stejné, ale v některých případech je ospravedlnitelné, že někteří mají vyšší hodnotu svobody – opět pokud to povede k zlepšení situace těch nejméně zvýhodněných.

3.1.3 Kritika obsažená v této práci

Kritika obsažená v této práci je zařaditelná do úvah o oprávnění statusu původního stavu jako nástroje pro dosažení objektivní koncepce spravedlnosti. Hlavním zdrojem inspirace je zde článek Thomase Nagela „*Rawls on Justice*“¹¹⁴. Pro tuto kritiku je klíčová úvaha o postavení dobra v kontextu Rawlsovy teorie. Cílem je prokázat, že Rawlsovo ospravedlnění jím preferovaných principů není možné na bázi čisté procedurální spravedlnosti, protože podmínky původního stavu nejsou pro všechny stejné.

3.2 Nagelova kritika Rawlsova upřednostnění liberalismu

Jedna z prvních otázek, které člověka mohou napadnout, když promýšlí teorii spravedlnosti jako slušnosti, je ta, která zkoumá opodstatnění celého konstruktů. V prvním oddíle této kapitoly byly zmíněny některé základní směry, kterými se pochyby v tomto ohledu mohou vydat. Otázka, která vyjadřuje jeden z nejzásadnějších, je následující: Proč bychom se vůbec měli řídit principy, které si zvolí specificky omezení aktéři ve specificky omezené situaci (Nagel, 1989 p. 2)? I za předpokladu, že bychom uznali plausibilitu hypotetické situace, neměli žádné výhrady k navrhovaným omezením a souhlasili s přijetím těch principů, jejichž zvolení Rawls prosazuje, stále není jasné, proč bychom se měli řídit *my* pravidly, které si odsouhlasily *oni* - smyšlené bytosti ve smyšleném hlasování¹¹⁵.

3.2.1 Rawlsovy důvody pro závaznost hlasování v původním stavu

Rawls je přesvědčen, že důvod k tomuto přijetí má: tímto argumentem je proces hlasování. Již dříve (poznámka pod čarou č. 55) byl vysvětlen rozdíl mezi jednotlivými druhy procedurální spravedlnosti, které Rawls rozlišuje. Spravedlnost, u které neexistuje kritérium pro správný výsledek a u níž disponujeme pouze postupem, který

---

¹¹⁴ Původně *Philosophical Review*, Vol. LXXXII, No. 2 (April 1973), pp. 220-34, přetištěno ve sborníku *Reading Rawls*.

¹¹⁵ Při tomto kritickém zkoumání se plně projevuje interpretační nesnáze, která doposud nebyla zmíněna. Ačkoliv na některých místech Rawls původní stav popisuje jako nějaký instrument, intelektuální aparát, který může kdokoliv použít tím, že na sebe uplatní omezení kladená závojem nevěděním, jinde mluví o „rozumných a svobodných bytostech“ případně „mavních subjektech“, které jsou jednání v původním stavu účastny. První čtení naznačuje vážné epistemologické problémy – je skutečně reálné využít nějaký takový aparát a domnívat se, že při svém uvažování nebudeme ovlivněni faktory, které Rawls považuje za z hlediska spravedlnosti arbitrární a které tedy klade za závoj nevědomosti? Druhé čtení, které částečně tyto problémy eliminuje (ze své pozice uvažujeme, co za principy by smluvní strany v hypotetické situaci přijaly), nicméně dává vzniknout právě těm pochybnostem, které jsou na pozadí Nagelovy kritiky.

k takovému výsledku vede, je definována jako čistá procedurální spravedlnost. Je to právě tento druh procedurální spravedlnosti, který je použit pro odůvodnění požadavku na akceptování teorie spravedlnosti jako slušnosti. Jinak řečeno: podmínky, které panují v původním stavu, jsou díky omezením zajištěným závojem nevědomosti slušné (i.e. férové). Nikdo není zvýhodněn speciálními znalostmi, které by mohl využít při hlasování pro svůj prospěch, a smluvní strany si jsou kromě stupně vědomostí rovny i ve všech ostatních ohledech: jako mravní subjekty, schopné vytvořit si a pak sledovat vlastní koncepci dobra a zároveň využívat smysl pro spravedlnost, mají rovné právo při hlasování. Ať už se tedy dospěje k jakýmkoliv principům, dospěje se k nim férovým způsobem (pro jistotu ještě jednou: férovost spočívá stejnou měrou jak ve stejných výchozích podmínkách, tak ve vzájemně rovném jednání během celého procesu hlasování). Protože jde o akt čisté procedurální spravedlnosti, neexistuje (i.e. opravdu není, nejde jen o to, že jím my nedisponujeme) měřítko, pomocí kterého bychom mohli posoudit, zda je výsledek spravedlivý. Víme nicméně, že se k němu dospělo spravedlivou procedurou, a proto o něm můžeme říci, že je sám spravedlivý¹¹⁶.

Jako jistou formu pojistky nicméně můžeme použít uváženou rovnováhu: abychom se ujistili, že principy spravedlnosti, ke kterým jsme dospěli pomocí spravedlivé procedury, nejsou zcela mimo, tedy že se takřikajíc pohybujeme na té správné straně hřiště, porovnáme je s našimi dobře uváženými soudy. Balancováním mezi oběma stranami (mohou být korigovány obě) pak směřujeme do stavu uvážené rovnováhy.

V první části této kapitoly byly popsány jisté momenty tohoto postupu, které různí filosofové považovali za problematické; Nagel ho však přijímá. Bere Rawlsovu metodologii vážně a interpretuje ho vstřícně. Zdá se, že by s Rawlsem i souhlasil, přesto je zde ale problém: Nagel si myslí, že podmínky, které panují v původním stavu, nejsou férové. V případě, že je jeho námitka oprávněná, ovšem selže jeden ze zásadních argumentů pro ospravedlnění Rawlsovy hypotézy: Rawls už nadále nebude moci argumentovat čistou procedurální spravedlností.

3.2.2 Spor o účel závoje nevědomosti a rozsah jeho působnosti

Při myšlenkových experimentech, například v případě společenskosmluvních teorií, stojí jedna z klíčových otázek takto: Jak by měl vypadat ideální jednající? Jinak řečeno:

---

¹¹⁶ S tím nesouhlasí například Dworkin, který tvrdí, že samotnou smlouvou za takovýchto podmínek nelze získat ospravedlnění výsledků. Smlouva uzavřená v původním stavu je spíše než odůvodnění principů prostředek, skrze který principy ospravedlňuje nějaká hlubší teorie (Dworkin, 1989 p. 37).

Jaké charakteristiky by měli mít reprezentanti, které budeme v našich úvahách používat, aby byly závěry těchto úvah relevantní? Různí teoretici na toto měli různé názory, nicméně Rawlsova odpověď na tuto otázku v kontextu úvah o spravedlnosti¹¹⁷ je celkem zřejmá: měli bychom vzít v úvahu jen ty vlastnosti, které jsou pro spravedlnost relevantní, a ty, které nejsou, bychom měli eliminovat. Víme už také, že ty, které jako relevantní neuvažuje, jsou ty, které chce schovat za závoj nevědomosti: stav vývoje společnosti, naše postavení v ní, přirozené vlastnosti a koncepce dobra. Právě poslední bod se podle Nagela ukazuje jako sporný; jeho názor je takový, že podmínky dané konfigurací původního stavu upřednostňují určité koncepce dobra před jinými, tedy, že podmínky jednání nejsou férové.

Když Nagel uvažuje nad podmínkami možnosti, za které by mohly být principy, k nimž se dospělo pomocí nějaké formy dohody, považovány za morálně akceptovatelné, nachází dvě: volba musí být jednomyslná a zároveň nesmí podmínky, které tuto jednomyslnost umožňují, poškodit v nějakém ohledu rovnost smluvních stran (Nagel, 1989 p. 6). Nagelův nesouhlas tedy není namířen na zavedení závoje nevědomosti umožňující jednomyslnost hlasování jako takového; myslí si však, že podmínky dané Rawlsem, které tuto jednomyslnost umožnily, zvýhodnily některé strany před jinými. Otázka tedy není, zda použít, nebo nepoužít závoj nevědomosti, ale co všechno by za tímto závojem nevědomosti mělo zůstat¹¹⁸.

Rawlsova slova¹¹⁹ naznačují, že motivací k použití závoje nevědomosti není snaha dosáhnout jednomyslnosti, ale rozumné přání odstranit ty druhy znalostí, které by účastníky smluvního jednání, v případě že by jimi disponovali, mohly vést k prosazování principů, z jejichž přijetí by pro ně plynuly určité výhody, které by ale nesdíleli s ostatními. S tím lze souhlasit a zdá se správné, že bychom měli zaručit, aby smluvní strany neměly morálně irelevantní vědomosti, které by mohly při hlasování využít ve svůj prospěch – neměly by tedy například vědět, jaké budou rasy či pohlaví, neměly by znát své postavení ve společnosti nebo míru přirozených vloh. Je zřejmé, že

---

¹¹⁷ Z Rawlsových vyjádření je nicméně jasné, že by podobnou odpověď poskytl i při úvahách o jiných problémech, než je spravedlnost (Rawls, 1999 p. 15)

¹¹⁸ Jazyková hříčka mezi „thick veil of ignorance“ a „thin veil of ignorance“, kterou Nagel pro rozdíl mezi stupni nevědomosti používá, je do češtiny jen krkolomně přeložitelná.

¹¹⁹ „The aim is to rule out those principles that it would be rational to propose for acceptance, however little the chance of success, only if one knew certain things that are irrelevant from the standpoint of justice“ (Rawls, 1999 p. 17).

pokud by někdo takové znalosti měl, přinejmenším by inklinoval k tomu volit takové principy, které by zvýhodňovaly osoby s jeho charakteristikami.

3.2.3 Speciální postavení znalosti koncepce dobra u smluvních stran

Nagel ovšem přesvědčivě dokazuje, že s koncepcí dobra, kterou Rawls za závoj nevědomosti také řadí, se to má jinak. Protože pokud by někdo zvažoval jednotlivé koncepce spravedlnosti s ohledem na svoji koncepci dobra a prosazoval by takovou, která by s ní byla nejvíce slučitelná, nemohlo by to být chápáno jako hledání nějakého zvýhodnění pro něho samotného, a to vzhledem k tomu, že by sám neznal své ostatní charakteristiky. Díky nejistotě, která by vzhledem k zatajení těchto charakteristik závojem nevědomosti dále trvala, by se spíše snažil prosazovat takové principy, které by zajišťovaly co největší možnou míru dobra co největšímu možnému množství lidí, ať už by toto dobro mělo být cokoliv (Nagel, 1989 p. 8).

Pokud bychom ale smluvním stranám přiznali i znalost budoucí koncepce dobra, s velkou mírou pravděpodobnosti by nedošlo k jednomyslné shodě ohledně výběru principů spravedlnosti. K tomu je možné postavit se dvěma způsoby: zatímco Rawls přichází s myšlenkou slabé teorie dobra (jak byla vysvětlena v předchozím oddíle), která pomocí souhrnu primárních statků sloužícího jako indiferentní a neutrální nejmenší společný jmenovatel všech koncepcí dobra zajišťuje nezbytný a nutný základ k ustanovení principů spravedlnosti (které jsou vybaveny silou posléze některé ze speciálních koncepcí dober vyřadit ze hry, pokud např. jejich cíle s nimi nejsou slučitelné), Nagel naznačuje, že myšlenka původního stavu selhává a není použitelná, protože nejenže k zajištění jednomyslnosti hlasování potlačuje znalost morálně relevantních informací, ale navíc toto potlačení vede k nerovnému jednání s jednotlivými stranami (Nagel, 1989 p. 8). Navzdory Rawlsovým vyjadřením se zdá, že zavedení tak silného závoje nevědění, jaké je vyžadováno v teorii spravedlnosti jako slušnosti, slouží spíše jako instrument zaručující zvýšení šance jednomyslné shody v hlasování, než jako pojistka proti možnosti zneužití morálně irelevantních informací jednotlivými smluvními stranami.

3.2.4 Ideologické podmínění Rawlsovy teorie

Nagel Rawlse interpretuje tak, že principy spravedlnosti jsou objektivní a lidem navzájem srozumitelné a to takovým způsobem, který u koncepcí dobra není možný. Neochota ordinálně řadit koncepce dobra a zdůraznění hodnoty primárních statků pak

mají tuto objektivitu zajistit (Nagel, 1989 p. 9). Tuto myšlenku slabé teorie dobra pracující s primárními statky se na první pohled může zdát lákavé přijmout. Rawls zde minimálně implicitně předpokládá jistou formu relativismu: vzhledem k tomu, že každý máme odlišný systém preferencí, není možné, abychom se jako lidé někdy shodli na tom, co je dobré¹²⁰. Můžeme se nicméně shodnout na tom, co je spravedlivé, a k této shodě dojít za férových podmínek, které její výsledek za předpokladu uznání pojmu čisté procedurální spravedlnosti ospravedlní. Mnohost subjektivních koncepcí dobra stojí proti jednotě objektivní koncepce spravedlnosti. Jak bylo zmíněno, tato objektivita má být zajištěná primárními statky, jakýmsi archimédovským bodem (Rawls, 1999 p. 230), který, ačkoliv skrze volbu principů spravedlnosti poskytne bázi pro posuzování základní struktury společnosti, zůstane vůči jednotlivým speciálním koncepcím dobra indiferentní. Jak ale poznamenává Steven Lukes, tento archimédovský bod Rawls nenalezne. Každá teorie spravedlnosti vyjadřuje určitou politickou a morální perspektivu; to, co ve výsledku Rawls získává, je teorie liberálně demokratické spravedlnosti¹²¹.

Ke stejnému závěru dochází i Nagel, když tvrdí, že „se zdá, že původní pozice nepředpokládá pouze neutrální teorii dobra, ale liberální, individualistickou koncepci, podle které je pro někoho nejlepší to, když může nerušeně sledovat svou vlastní cestu, pokud přitom nebude zasahovat do práv ostatních“¹²². V takto pojaté koncepci dobra je slabá teorie dobra bezpochyby neutrální: pro plány jednotlivců, které jsou takto individualisticky určeny, skutečně znamená větší množství primárních statků větší šanci na realizaci jejich plánů¹²³. Soupis primárních statků může v těchto případech sloužit

---

¹²⁰ Ve smyslu speciálních koncepcí dobra, tedy cílů, které člověk chce sledovat. Neplatí to pro instrumentální pojetí dobra a některé případy Rawlsovy úplné teorie dobra tak, jak byla popsána v předchozí části této práce.

¹²¹ „In the end, the „Archimedean point for judging the basic structure of society“ that Rawls seeks eludes him. Every political theory, and every theory of justice, expresses a particular political and moral perspective. Rawls' achievement, which is considerable, is indeed to have produced a theory of justice – a theory of liberal democratic justice“ (An Archimedean Point, 1972).

¹²² „The original position seems to presuppose not just a neutral theory of the good, but a liberal, individualistic conception according to which the best that can be wished for someone is the unimpeded pursuit of his own path, provided it does not interfere with the rights of others“ (Nagel, 1989 p. 10).

¹²³ Toto nepřímé nařčení z egoismu (ačkoliv Nagel přímo nepoužívá termín „egoism“, „strong individualistic bias, which is further strengthened by the motivational assumptions of mutual disinterest and absence of envy“ (Nagel, 1989 p. 9) se zdá být výmluvným eufemismem) je paradoxní zejména vzhledem k tomu, že Rawls egoismus uvádí jako příklad uvažování, které není slučitelné s podmínkami původního stavu (Rawls, 1999 p. 127).

jako základ k odvození principů spravedlnosti a zároveň je vůči všem životním plánům indiferentní. To už ale neplatí, pokud budeme uvažovat jinou koncepci dobra¹²⁴.

Zvláštní postavení svobody je ostatně zřejmé i z Rawlsových úvah o společnosti. Jak upozorňuje Nagel, podle Rawlse se lidé rodí do už dané společnosti s fungujícími institucemi, nemohou si tedy doslova svobodně zvolit, zda v ní chtějí žít, nebo ne, nicméně společnost uspořádaná dle principů spravedlnosti jako slušnosti se nejvíce blíží nějaké takové, ve které by chtěli žít svobodní a rovní lidé¹²⁵. Není ale jasné, proč by zrovna tyto dva aspekty (respekt ke svobodě druhých a touha učinit společnost tak dobrovolnou, jak je možné) měly být zdrojem nějakého smyslu pro spravedlnost (Nagel, 1989 pp. 4-5).

---

¹²⁴ „But they are (primary goods) less useful in implementing views that hold a good life to be readily achievable only in certain well-defined types of social structure, or only in a society that works concertedly for the realization of certain higher human capacities and the suppression of baser ones, or only given certain types of economic relations among men“ (Nagel, 1989 p. 9).

¹²⁵ „A society satisfying the principles of justice as fairness comes as close as society can to being a voluntary scheme, for it meets the principles which free and equal persons would assent to under circumstances that are fair“ (Rawls, 1999 p. 12).

4 Kritická reflexe Nagelových námitek

Jaký tedy zaujmout postoj při hodnocení Rawlsova projektu, pokud vezmeme v úvahu směr kritiky, který byl nastíněn Nagelem? Je jeho kritika oprávněná? A pokud ano, ztrácí tím Rawlsova teorie spravedlnosti jako slušnosti relevanci, nebo ji můžeme i přesto přijmout? Je zde několik aspektů, které celkové hodnocení mohou ovlivnit.

4.1 Rawlsovo pojetí teorie

Před posouzením oprávněnosti Nagelovy kritiky je třeba vyjasnit Rawlsův pohled na teorie obecně. V několika následujících oddílech je nastíněna možná linie obhajoby Rawlsovy koncepce spravedlnosti: Rawls totiž možná pracuje s jiným pojetím teorie, než jaké předpokládá Nagel.

4.1.1 Vyjasnění pojmu ideální teorie

V minulých částech knihy byly zmíněny pojmy ideální a neidální teorie. Jak už ale bylo vysvětleno dříve, Rawls tyto pojmy používá spíše k odlišení promyšlení nějaké teorie za ideálních podmínek a k jejímu promyšlení za podmínek, které bychom mohli označit jako reálné. Řešení určitých problémů nabídnuté ideální teorií, jež by se dala považovat za jistou formu utopie, mohou poskytnout cenné vodítko pro nalezení řešení týchž problémů za reálných podmínek; podobně můžeme najít v ideální teorii řešení problémů reálného světa i za předpokladu, že se v podmínkách, které ideální teorie předpokládá, prostě nevyskytují. Pojem ideální teorie tedy nesmíme zaměňovat s označením nějaké teorie, která by byla bezchybná, nebo absolutně a objektivně platná. S takto specifikovanou představou ideální teorie Rawls nikde nepracuje.

4.1.2 Nedostatečnost všech teorií

Na několika místech je naopak zdůrazněna nepřesnost všech teorií; ty, které se zabývají spravedlností nevyjímaje. Rawls se domnívá, že všechny teorie spravedlnosti, které jsou v jeho historické epoše k dispozici, jsou primitivní a mají vážné nedostatky; protipříklady, které se při jejich kritikách používají, nám potvrzují jedinou pravdu: totiž že všechny teorie mají patrně nějakou chybu¹²⁶. Rawlsova intence tedy spíše spočívá ve

---

¹²⁶ „But the corollary to recognizing their complexity is accepting the fact that our present theories are primitive and have grave defects. We need to be tolerant of simplifications if they reveal and approximate the general outlines of our judgments. Objections by way of counterexamples are to be made with care,

snaze o ordinální uspořádání dostupných a známých koncepcí, případně o vytvoření nějaké, která by se posléze v tomto uspořádávání umístila na předním místě. Spíše než o snahu nalézt nějaký do budoucna už nepřekonatelný model společenského zřízení, jde o to nalézt takové zřízení, které se bude takovému ideálu – ačkoliv ten neznáme – blížit¹²⁷.

4.1.3 Problémy spjaté s tímto přístupem

Je nicméně vhodné zmínit, že už tento přístup samotný přináší několik problémů. Pokud hodnotíme jednotlivé koncepce z hlediska jejich plausibility, nalzáme zde přinejmenším dva způsoby jak k tomuto přistoupit: (a) předpokládáme ideál, ke kterému se blížíme a s kterým srovnáváme nám dostupné koncepce spravedlnosti, (b) ideálem nedisponujeme a jde nám pouze o ordinální seřazení dostupných koncepcí. Obě interpretace mají problémy: u první není jasné, kde bychom tento ideál měli vzít, u druhé je zřejmé že naše preference jsou ovlivněny historickými nahodilostmi¹²⁸. Ačkoliv výše uvedené citace umožňují obě interpretace, zdá se, že vzhledem k Rawlovým popisům původního stavu a podmínek, které v něm panují (zejména vzhledem k zmíenkám o výběru mezi jednotlivými koncepcemi v celkovém soupisu v §21), je oprávněné uvažovat druhou možnost jako preferovanou¹²⁹.

4.1.4 Ohrožení relevance Nagelovy kritiky

Pokud bychom tento náhled uznali jako platný, Nagelova námitka by mohla ztratit část své váhy. Sice bychom jí z formálního hlediska museli uznat jako oprávněnou, nicméně by pozbyla své přesvědčovací síly ve smyslu dostatečného důvodu k zavrnutí celého

---

since these may tell us only what we know already, namely that our theory is wrong somewhere. The important thing is to find out how often and how far it is wrong. All theories are presumably mistaken in places“ (Rawls, 1999 p. 45).

¹²⁷ „The real question at any given time is which of the views already proposed is the best approximation overall“ (Rawls, 1999 p. 45).

¹²⁸ Za závojem nevědomostí jsou sice umístěny informace o tom, v jaké historické epoše a stupni vývoje bude společnost, v níž se ocitnou účastníci jednání po stržení závoje nevědomostí, Rawls nicméně předpokládá, že smluvní strany mají základní znalosti společenských věd; bylo by naivní nepovažovat tyto informace za historicky podmíněné. Spíše tedy, než hovořit o čistě ahistorické hypotetické situaci, by bylo vhodnější mluvit o situaci, kdy se z ahistorického hlediska jedná o formulaci principů spravedlnosti v historicky podmíněných termínech.

¹²⁹ Podobně uvažuje Ronald Dworkin při úvahách o reflektované rovnováze, když tvrdí, že požadavek koherence splňují dva modely: „natural model“ a „constructive model“. Zatímco ten první předpokládá koherenci s objektivním ideálem morálního zákona skrze postupné objevování objektivních pravd, ten druhý předpokládá pouze koherenci mezi jednotlivými výpověďmi, aniž by tvrdil, že nějaký objektivní ideál morálního zákona existuje. Dworkin tvrdí, že při užití reflektované rovnováhy je potřeba uvažovat druhý model (Dworkin, 1989 pp. 27-29). V obou případech preferovaná interpretace nepředpokládá nutnou existenci objektivního ideálu: fakt, že bychom nějakou koncepci spravedlnosti mohli při vyšším stupni určit jako zcela dokonalou, třebaže teď ji neznáme, nebo ji dokonce podhodnocujeme, nemění nic na tom, že za našeho současného stavu poznání ji řadíme níže, nebo ji do úvahy vůbec nebereme.

Rawlsova rozvrhu. Tuto přesvědčivost by si mohla ponechat pouze za předpokladu, že by toto její negativum bylo větší než negativa jiných teorií. Všechny teorie mají svá negativa a pozitiva: kritika nějaké koncepce nemusí znamenat ultimátní důvod k jejímu zamítnutí, stejně jako některé žádoucí charakteristiky nemusí znamenat její automatické přijetí¹³⁰. Konečné rozhodnutí je výsledkem vážení, kde hraje podstatnou roli intuice.

4.2 Ideologický základ teorie spravedlnosti jako slušnosti

Teorie spravedlnosti jako slušnosti není vzhledem k politickým myšlenkám indiferentní, právě naopak: některé akceptuje, zatímco jiné nechává stranou.

4.2.1 Politické podmínění teorií spravedlnosti

Rawls explicitně uznává podmínění teorií spravedlnosti sférou politična. Teorie spravedlnosti jako slušnosti je politická koncepce spravedlnosti; a právě vzhledem k tomu je dobré uvědomit si několik věcí. Za prvé, teorii spravedlnosti jako slušnosti nelze chápat jako aplikaci nějaké obecnější morální teorie na základní strukturu společnosti – v tom se liší například od utilitarismu, který s pravidlem maximálního užítku operuje při úvahách o všech modech jednání nejrůznějších subjektů: od chování jednotlivce, až po vztahy mezi národy (Rawls, 1999b p. 390). Ačkoliv je totiž politická koncepce spravedlnosti pochopitelně nějakou morální koncepcí, je to morální koncepce, která je vypracovaná pro určitý specifický subjekt: politické, společenské a ekonomické instituce, tedy základní strukturu společnosti. U teorie spravedlnosti jako slušnosti se předpokládá aplikace na základní strukturu nějakého státu s moderní ústavní demokracií¹³¹. I když tedy nejsou specifikovány například mechanismy ekonomické směny a distribuce majetku (už bylo dříve textově doloženo, že Rawls přinejmenším nevyklučuje kompatibilitu jeho teorie jak se socialismem, tak s kapitalismem), je předpokládána alespoň základní forma státu, pro který hledáme uspokojivé uspořádání

---

¹³⁰ „Now each of these conceptions presumably has its assets and liabilities; there are reasons for and against any alternative one selects. The fact that a conception is open to criticism is not necessarily decisive against it, nor are certain desirable features always conclusive in its favor“ (Rawls, 1999 p. 108). Rawls zde mluví o koncepcích, které se objevují na jeho soupisu koncepcí, které by dostali k dispozici smluvní strany v původním stavu. Není nicméně důvod myslet si, že by to netvrdil i o ostatních koncepcích spravedlnosti.

¹³¹ „Justice as fairness is intended as a political conception of justice. While a political conception of justice is, of course, a moral conception, it is moral conception worked out for a specific kind of subject, namely, for political, social, and economic institutions. In particular, justice as fairness is framed to apply to what I have called the „basic structure“ of a modern constitutional democracy“ (Rawls, 1999b).

základní struktury skrze principy spravedlnosti, což naznačuje jasný závěr: teorie slušnosti jako spravedlnosti je ideologicky podmíněná¹³².

Ačkoliv je otázkou, jestli by byla teorie spravedlnosti jako slušnosti mohla být uznaná jako obecná politická koncepce pro různé druhy společností existujících za různých historických a společenských podmínek (Rawls, 1999b p. 389), neměla by nás tato nejistota odradit od jejího schválení za *našich* historických a společenských podmínek. Stručně shrnuto: teorie spravedlnosti jako slušnosti je politická koncepce, protože je od počátku založena v určité politické tradici. Jako politická koncepce spravedlnosti určená pro demokratickou společnost je postavena nad intuitivními idejemi, které jsou obsaženy v tradici institucí ústavní demokracie¹³³.

4.2.1 Podmíněnost dobře uvážených soudů

Zde je opět třeba vzpomenout si na dobře uvážené soudy, se kterými máme konfrontovat teoretické principy: podobně jako je naivní myslet si, že naše vědecké poznání není historicky podmíněné, je i naivní si myslet, že takto podmíněné nejsou i dobře uvážené soudy. Tento historický relativismus by nás ale neměl nutit do relativismu aktuálního: to, že bychom možná v minulosti nebo budoucnosti soudili, že budou přijaté jiné principy ještě neznamená, že bychom měli naši aktuální volbu jakýmkoliv způsobem relativizovat.

---

¹³² Právě tato podmíněnost je cílem kritiky řady autorů, například Milтона Fiska, jehož kritiku shrnuje Daniels takto: Milton Fisk poukazuje na fakt, že dvě esenciální charakteristiky, které Rawls požaduje po smluvních stranách (tedy jejich svobody a rovnost tak, jak byly popsány dříve), jsou odrazem určitého ideologického biasu. Odstranění znalostí o skutečných podmínkách, které vždy obsahují určité zájmy, je podle Fiska nešťastné zdeformování, které má tři následky: (a) vede k výběru ideologicky podmíněných principů (podle Fiska tak například požadavek svobody myšlení favorizuje zájmy vládnoucí třídy), (b) vede k mylnému pochopení státu, který je vnímán jako pojistka proti sobeckosti a ne jako nástroj třídního útlaku a (c) dělá jakoukoliv skutečnou komunitu nemožnou. Druhou deformací je pak požadavek rovnosti; podle Fiska si jsou lidé rovni jen v rámci nějaké třídy, ale nikdy ne společnosti jako celku. Uvažování společnosti jako celku vede k přijetí principů, které se zdají jednat se všemi lidmi rovně, ale ve skutečnosti mají různé účinky na různé třídy. Fisk si myslí, že celý koncept jednotlivce, který uskutečňuje racionální výběr, je ideologicky podmíněný (Daniels, 1989 pp. xl-xli).

¹³³ „...since justice as fairness is intended as a political conception of justice for a democratic society, it tries to draw solely upon basic intuitive ideas that are embedded in the political institutions of a constitutional democratic régime and the public traditions of their interpretation. Justice as fairness is a political conception in part because it starts from within a certain political tradition“ (Rawls, 1999b p. 390).

4.3 Několik slov k Nagelově kritice

Vraťme se nyní k Nagelově kritice týkající se koncepce dobra. Jejím klíčovým bodem je tvrzení, že slabá teorie dobra pracující s pojmem základních společenských statků, upřednostňuje speciální teorie dobra, které budou založeny v liberalismu. Ti z účastníků jednání v původním stavu, jejichž speciální teorie dobra nebudou s liberalismem kompatibilní, pocítí těžkou ztrátu (nebude jim umožněno sledování cílů respektujících jejich koncepci dobra), ti z účastníků, jejichž speciální teorie dobra považuje za ultimátní dobro jinou entitu než svobodu, ačkoliv tato koncepce nebude přímo odporovat liberalismu, budou znevýhodněni. Naopak ti, jejichž speciální teorie bude založena v liberalismu, budou zvýhodněni.

Rawlsovo tvrzení o založení jeho teorie spravedlnosti jako slušnosti v určitém politickém kontextu samo o sobě vylučuje určité formy uspořádání společnosti. Stěžovat si, že lidé, kteří by preferovali určitou formu společenského nebo státního uspořádání neslučitelného s ústavní demokracií, mají v případě uplatnění Rawlsovy teorie horší podmínky, než lidé toužící po demokracii, nedává vzhledem k Rawlsem nastaveným podmínkám smysl.

Rawls dle svého vlastního vyjádření pracuje s konceptem spravedlnosti určeného pro demokratický stát, který má v rámci své definice zakotveny mnohé z liberálních myšlenek; je tedy logické, že některé teorie dobra budou upřednostněny. Pokud ale jako hlavní teorii dobra uznáme kantiánsko-aristotelskou koncepci, která tvrdí, že člověk je člověku rovný jako morální subjekt na základě jeho dvou morálních dispozic a že jeho hlavním dobrem je naplňovat svůj racionální životní plán, bude platit, že ať už bude dobro člověka jakékoliv (ve smyslu racionálního životního plánu), bude pro něj lepší mít více než méně primárních statků. Rawlsova slabá teorie dobra tak nebude žádného z aktérů upřednostňovat a Nagelova námitka ztratí relevanci.

Je však třeba dodat, že zatímco Nagelův článek je z roku 1999, Rawlsova stať, ze které bylo v této kapitole čerpáno jako ze zdroje možné obrany Rawlsova projektu, je z roku 1999. Vzhledem k tomu, že v *A Theory of Justice* se myšlenky o politickém podmínění koncepcí spravedlnosti neobejvují, nelze s jistotou vyloučit, že do pozdější stati byly přidány právě s účelem obhajoby celé teorie

5 Závěr

Na základě předložené rekonstrukce linie argumentů a pozic obou filosofů, spolu s interpretací místa jejich střetu se zdá, že Nagelova kritika míří do míst, která Rawlse příliš nebolí. Nagel argumentuje z pozice filosofa, který sleduje cíl¹³⁴ nalézt univerzálně platnou a nevyvratitelnou teorii, která by nebyla otřesitelná jakýmkoliv argumentem a platila bezpodmínečně za všech okolností. Rawls oproti tomu předkládá teorii, která je dějinně a politicky podmíněná, která má sloužit k poskytnutí vysvětlení některých našich dobře uvažovaných soudů, jejich systematizaci a posílení jejich legitimacy, a která se vymezuje jako lepší než nějaké jiné konkrétní teorie.

Rawls obhajuje status quo politického zřízení jehož byl součástí a snaží se mu dodat teoretickou legitimitu, zatímco Nagel hledá způsob, jak nějaké zřízení obhájit odnikud¹³⁵. Rawls obhajuje svou pozici z politického hlediska, Nagelovi jde o metafyzické ospravedlnění. Rawls připouští možnost slabých míst a varuje před unáhleně použitými protipříklady, Nagel mu jeden nabízí.

Ze všech těchto vět je zřejmé, že se každý z autorů pohybuje na jiné úrovni. Nagel kritizuje Rawlse z hlediska, které Rawls sám metodicky vylučuje. Určení vítěze v tomto sporu by mohlo záviset na tom, čí teoretický rozvrh přijmeme. Spíše ale než jako rozhodnutí o vítězné straně je třeba tuto polemiku chápat jako výzvu k dalšímu zpřesnění a argumentačnímu podepření obou pozic.

Pro další hájení Rawlsovy pozice by bylo například vhodné dokázat, že neexistuje koncepce dobra, která by byla bezrozporně slučitelná s oběma principy spravedlnosti a demokratickou společností, a přesto by její zastánce trpěl znevýhodněním oproti zastáncům jiných koncepcí dobra (příčemž je třeba vzít v potaz Rawlsovy úvahy o světcích, které řadu těchto argumentů mohou neutralizovat). Možný zastánce Nagelovy kritiky by pak mohl pokračovat směrem k vypracování argumentů, které by dokazovaly neudržitelnost Rawlova širšího uvažování o teoriích spravedlnosti a napadnout jeho přijetí historické a politické podmíněnosti všech teorií; jinak řečeno, požadovat nějakou absolutní a historicky nepodmíněnou teorii spravedlnosti, nebo plausibilní vysvětlení nemožnosti takového uvažování.

---

¹³⁴ Přesněji řečeno, požaduje toto po svém názorovém protivníkově.

¹³⁵ Narážka na titul Nagelovy knihy „A View from Nowhere“, kde se řeší vztah obejektivity a subjektivity.

6 Bibliografie

LUKES, Steven. 1972. *An Archimedean Point*. In: Observer Review.

DANIELS, Norman. 1989. *Reading Rawls*. Stanford: Stanford University Press.

DWORKIN, Ronald. 1989. The Original Position. In: Daniels, Norman. *Reading Rawls*. Stanford : Stanford University Press.

NAGEL, Thomas. 1989. Rawls on Justice. In: Daniels, Norman. *Reading Rawls*. Stanford: Stanford University Press.

NOZICK, Robert. 1974. *Anarchy, State and Utopia*. Oxford: Basic Books, Inc.

RAWLS, John. 1999. *A Theory of Justice*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.

RAWLS, John. 1999b. Justice as Fairness: Political not Metaphysical. *Collected Papers*. Cambridge: Harvard University Press.

RAWLS, John. 1995. *Teorie spravedlnosti*. Překl. Karel Berka. Praha: Victoria Publishing, a.s.